

KRAJSOVSZKY GÁBOR:
„A MAGYAR SORS ISTEN KEZÉBEN VAN”¹
RÁKOSSZENTMIHÁLY, 2016. DECEMBER 3.

Bevezető

„Itt nem voltak altábornagyok, itt nem volt stratégia és taktika, itt csak halálba menő tizennégy-húszéves gyerekek voltak, lányok is, akik betelvéen egy istentelenség szörnyű ürességével, a jelszavak csatornalevesével, a hazugság emészthetetlen maszlagával, és nekimentek felborítani a hegyet, megfordítani a történelmet, eszméletlen céltudatossággal élni vagy meghalni.”²

„1956. október 23-a. Csendes, őszei nap. A világ még nem sejt, hogy ezen az estén és a következő napokon visszafojtott lélegzettel figyeli majd az eseményeket, amelyek Európa szívében egy kicsi országban lejátszódik. De a nagy hírügynökségek gépei már kopogni kezdenek. Forradalom Magyarországon! Már dübörögnek a hatalmas rotációs gépek és a sok millió példányszámú újságok és különkiadások első oldalán egy szó: Magyarország, Ungarn, Hungary, La Hongrie, Hungária. Diáktüntetések és a diákok követeléseiből forradalom lett. Egy nép, amelynek az életénél is fontosabb a szabadságharc az elnyomók ellen. A budapesti barikádokon vállvetve küzdenek diákok és munkások. A világ szorongva figyeli a Magyar Szabadságharc eseményeit. Csodálattal, bámulattal és együttérzéssel adóznak a bátor kicsi magyar nép iránt.

Az első orosz támadások összeomlottak a felkelők tüzeiben. De az irtózatot erejű támadással a szabadságharcosok nem tudnak tartósan szembeszállni. Napokon át tovább küzdenek szétszórt, magányos támpontjaikon. A szovjet páncélosok elárasztják a várost. Az oroszok a katonai megszállással egyidejűleg átveszik a politikai vezetést. Szolnoki főhadiszállásukon megbízzák Kádár Jánost, a kommunista párt első titkárát a kizáróan kommunistákból álló kormány megalakításával. Nagy Imre hiába próbál Maléter Pállal összeköttetést kapni, míg végre felismeri, hogy hadügyminiszterét az oroszok kelepcebe csalták és elfogták. Nagy Imre hívei sürgetésére a jugoszláv követség védelme alá helyezi magát. Mindszenty hercegprímás az amerikai nagykövetségen kénytelen menedéket keresni. A fővárosra és az országra komor, kétségbeejtő hangulat nehezedik. A főútvonalakon látszólagos nyugalom uralkodik. Az emberek igyekeznek legsürgősebb teendőiket elvégezni. De alig néhány 100 méterrel arrébb, itt is, amott is mind untalan fellángol a harc és újabb áldozatokat követel. A pusztulás leírhatatlan. 50.000 lakás dőlt romba, 200.000 ember vált hajléktalanná. A sebesültek ezreinek nem jut ág a kórházakban. A korán beköszöntő

¹ Mindszenty József hercegprímás levele Rómából a müncheni magyarok egyházközségének és lelkészeinek, 1971. október 12-én. In: Cserháti Ferenc: Magyarok a bajor fővárosban. METEM Budapest, 2016. 154.

² Fekete István: Levél Bécsbe. Literatura – a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézetének folyóirata 1989. 1-2. 262-263. Akadémiai Kiadó 1989. http://real-j.mtak.hu/1434/1/LITERATURA_1989.pdf

szürkülettől hajnalig senki sem tartózkodhat az utcákon. Az oroszok figyelmeztetés nélkül, azonnal lönek.

Mélységes a csalódás a nemzetközi szervezetek tehetetlensége miatt. A szabadságharc mégis folyik tovább. Új harci eszköze a sztrájk. A világ ma mélyen megrendülve tekint a magyar szabadságharcra. Halottakat és könnyeket, romokat és csalódást lát. Senki sem segített ennek a népnek, hogy a maga akarata szerint, szabadságban éljen. A magyar szabadságharcos rádió utolsó felhívását intézi a szabad világhoz: »Világ népei! Az ezeréves Magyarország őrtornyait kezdenek kihunyni az utolsó lángok. A szovjet hadsereg megpróbál szétzúzni bennünket. Páncélosaik és ágyúik Magyarországon dübörögnek át, asszonyaink, anyáink leányaink veszélyben vannak. Mentsétek meg lelkeinket! SOS! SOS! Lehet, hogy most szólal meg utoljára az utolsó szabad magyar rádió. Világ népei! Hallgassatok meg! Segítsetek! Ne tanáccsal, ne szavakkal, hanem tettekkel! Ne feledjétek, hogy a szovjet barbár támadását nem lehet feltartóztatni. A következő áldozatok ti lesztek! Segítsetek! SOS! SOS! Világ népei! Az igazság nevében segítsetek! A hajó süllyed, a lángok kihunynak, óráról órára sötétebbek lesznek az árnyak Magyarország felett. Haljátok meg kiáltásunkat, nyújtsatok testvéri kezet! Mentsétek meg! Segítség, segítség! SOS! SOS! Isten veletek és velünk!«³

Az ausztráliai Perthben az 1956-os hősök emlékére 1974. október 23-án elmondott szentbeszédében Mindszenty József bíboros élelátóan így elemzi a szabadságharc erkölcsi erejét: „Sok veszett ügy volt a világtörténelemben eddig. Nem mindig a veszett ügyek az értéktelenek. Sokszor ahhoz, hogy milyen szándékkal történik valami, sokkal inkább sikernek tekinthető a veszett ügy, mint a rossz szándékkal végzett – mondjuk – semleges ügy. Vigyázzunk erre, mert a történelemnek ez a tanulsága, tanítása. A veszett ügy is, ha a lelkiismeret tiszta és nyugodt, több erkölcsi előnyére van a nemzetnek és a nép sokaságának, mint a legnagyobb siker, amit a gonoszság sugallt és hozott létre.”⁴

A kommunizmus morálisan megbukott, de uralmát fegyverrel fenntartotta.

*A szabadságharc fegyveresen elbukott, de erkölcsileg győzelmet aratott!*⁵

Keglevich István önvallomása 1956-ról

„Nehéz feladat, mert időt álló állásfoglalást akarok formába önteni, mely azonban megegyezik eddigi kinti állásfoglalásommal”. Továbbá: „(...) tekintet nélkül arra, hogy milyen következményekkel jár, mely állásfoglalásomat emberségem megtagadása nélkül nem hagyhattam volna el, s nem is hagyhatok el. (...) Olyat, amelyet kívülálló elfogulatlan ember mindig korrekt, helyes állásfoglalásnak fog találni még száz év múlva is.”

„Mert azért azokat a kommunistákat is becsültem, akik bár tévesen, de meggyőződésük mellett, ha kellemetlenségek és inzultálások is érték miatta, s ha azt vezetőik egészen

³ Magyarország lángokban – Egy nép harca a szabadságért (Ungarn in Flammen) 1956. <https://www.youtube.com/watch?v=m7lcMhfOrrk>

⁴ Mindszenty József: Hirdettem az Igét. Mindszenty Alapítvány, Vaduz, 1982. 284.

⁵ Mindszenty József 1956-os rádióbeszédjében kétszer is bukott rendszernek nevezte a kommunizmust – mint ahogyan az is volt! In: Krajsovsky Gábor: Isten játszik a történelem orgonáján http://eucharisztikuskongresszus.hu/KG_Mindszenty_34.html

lejáratták, kitarítottak. Nem veszem azonban ide azokat, akik azért maradtak meg csak régi álláspontjuk mellett, mert úgy látták, hogy nekik úgyis hiába az átállás színlelése, tetteikért úgyis felelősségre vonják őket, egyetlen út a régi rendszer fenntartása.”

„Azokat az embereket nem bírtam, akik mindig akkor jönnek rá, hogy „tévedtek”, amikor az állásfoglalásuk kellemetlen kezd lenni. Akik október 23-án rájöttek, hogy rossz volt a kommunizmus, decemberben meg rájöttek, hogy mégis jó (illetve pontosabban hasznos). Ezeket méltán és joggal elvtelen haszonlesőnek tartottam. A meggyőződéses ember, még ha ellenségem is, még ha téved is, becsülöm, ha elveire mindent rátett, de szívből megvetem azokat, akik azért álltak be a pártba, hogy azt „felhígítsák” s így azért jelezzék, hogy nagy áldozatot hoztak az „ügyért”, melynek azért ők így is hű emberei. Ezek tényleg felhígították a pártot, de senki sem vesztett velük, de senki sem nyert velük.”

Így nyilatkozott Keglevich István⁶ 1956-ról tett önvallomásában 1961-ben, vizsgálati fogsága idején.⁷

Történelmi nyilatkozatok 1956-ról

Az alábbiakban többek között Balogh Margit történész⁸ interjúnyilatkozatából olvashatunk Mindszenty bíboros és az 1956-os forradalom viszonyáról.⁹

– Hogyan reagált az egyház a forradalom hírére?

– Az első napokról a vidéken élő püspökök rádióból szerezhették az információikat. A katolikus egyház részéről elsőként a népszerűtlen békebizottság elnöke, Horváth Richárd szólalt meg. „Kedves magyar testvéreim” Nagy Imre iránti bizalomra, fegyverletételre és a termelő munka folytatására szólította fel. Ám sokkal inkább figyeltek az emberek Grósz József kalocsai érsek nyilatkozatára, amely a Kossuth Rádióban hangzott el 1956. október 24-én este: „A katolikus egyház álláspontja nyílt és világos. Mi elítéljük az öldöklést és a pusztítást! Híveink tudják ezt. Ezért bizton remélem, hogy híveink ilyen üzemekben nem vesznek részt, hanem példát adnak a rend és nyugalom megőrzésére és békés munkával igyekeznek biztosítani a magyar jövőt.”¹⁰

⁶ Keglevich Istvánt 1957-ben indokolás nélkül 2-2 hétre őrizetbe vették. 1960 novemberében a magyarországi kommunista rendszer államellenes összeesküvés előkészítésében való részvétel vádjával letartóztatta, majd 1961 júliusában a „Werner-féle Regnum”-perben a Budapesti Fővárosi Bíróság 5 év börtönbüntetésre ítélte. 1963 márciusában közkegyelemmel szabadult. 1964 decemberében több regnumos pappal együtt ismét letartóztatták, majd 1965 áprilisában az „Emödi”-perben (második regnumi per) ismét 5 évre ítélték, amit a Legfelsőbb Bíróság helybenhagyott. 1971: szabadult. Ezt követően beosztáson kívüli, majd nyugdíjas lelkész volt.

In: Magyar Katolikus Lexikon – Keglevich István címszó <http://lexikon.katolikus.hu/K/Keglevich.html>

⁷ Krajsovszky Gábor: Keglevich István kihallgatási jegyzőkönyve és önvallomása 1956-ról. Betekintő 2016/3. 2. http://www.betekinto.hu/sites/default/files/2016_3_krajsovszky.pdf

⁸ Balogh Margit az MTA Társadalomkutató Központjának igazgatója

⁹ <http://mindennapi.hu/cikk/tarsadalom/mindszenty-vallalta-volna-a-halalt-a-diakok-helyett/2010-11-03/268>

¹⁰ Mindszenty József az alábbi érdekes esettel emlékezik vissza Grósz Józseffel a felsőpetényi fogságban együtt töltött idejére: „A Felsőpetényen gyakorolt szigorú ellenőrzés miatt több mint háromhavi együttlét alatt rabtársammal, Grósz érsekkel nem találkozhattam. Szobáink közt volt az „előtér” az ÁVO-sok állandó őrhelye. A gondnok kihirdette, hogy déli 12 órára tűzték ki napi sétámat a kertben. Az ablakon át persze láttam, hogy a magányos Grósz érsek 11-kor indul sétára. Sétaidőben is folyt az ÁVO-sok hangos kártyázása az előtérben. Grósz érsek, aki fiatalabb korában – kifogástalan keretek közt – maga sem volt kártya-ellenes, úgy háromnegyed 12-kor néha elhagyta a kertet, elnézelődött az előtéri csatán és ilyenkor – olykor a szobámban is hallottam, hogy

– **Ez sem épp forradalmi kiállítás...**

– Grósz (1956-ban, kiszabadulását követően, az eseményekről való nyilatkozatában – KG) igyekezett mérték- és távolságtartó lenni.¹¹ Sem reakciónak, sem forradalminak nem nevezte a történeteket, megmaradt a kétes „üzelmek” kifejezésnél. Grósz nyilatkozatával hasonló szellemű körlevelet bocsátott ki október 25-én Hamvas Endre csanádi püspök. Olyannyira, hogy a forradalom után, egy 1957 áprilisában készült jelentés a püspök magatartását értékelte a „legpozitívabban”: „Higgadt, nyugodt viselkedést tanúsított, kispapjait nem engedte ki tüntetni a diákok köz. Az ellenforradalom alatt olyan pozitív körlevelet sikerült kiadatni vele, hogy még a Pravda is leköszölte.”

– **Ezt inkább nem kommentálnánk. Mikor került Mindszenty a képbe?**

– Hat nappal a forradalom kitörése után, október 29-én, a Központi Papi Szeminárium diákjainak jutott eszébe. A kispapok kiadtak egy röplapot, amely a teljes vallásszabadság mellett Mindszenty szabadon bocsátását követelte. A lelkesedésüket az is szította, hogy XII. Pius október 28-án kiállt a forradalom mellett.¹²

Már a forradalom első napjaiban széles körben felvetődött a bíboros kiszabadításának igénye.¹³ A felsőpetényiek már október 28-án eredménytelenül kérték az Almássy kastélynál a bíboros szabadon bocsátását. Másnap délután Horváth János, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke érkezett Felsőpeténybe azzal a megbízással, hogy az érseket biztonságosabb helyre szállítsa, de Mindszenty ellenállása miatt a dolga végezetlenül távozott.¹⁴

A közvetlenül utána történetekre Mindszenty bíboros a következőképpen emlékezik: „Egy óra múlva belép a kastély kapuján a petényiek küldöttsége. A falubeliek egész idő alatt tudtak ittléteimről: ősszel, télen, amikor séta közben a sövényen át tudtam látni, több mindent

hozzászólt a játékhöz. Így támadt gondolatom egy találkozóra. 12.05-kor kiléptem a hallba, hogy sétára induljak. Tudtam, hogy ott találom Grósz érseket. Ráköszöntem:

– Érsek testvérem is Petényben időzik? Mintha villám ütött volna az ÁVO-seregbe. Lecsapták kártyájukat az asztalra, felugráltak. Az érsek pedig sietve eltávozott szobája felé. Sétáról visszajövet a helyettes parancsnok szobámba jön, és haragtól felgerjedve kifogásolja „fegyelmetlenségemet.”

– Úgy hirdették ki, hogy déli 12-kor kezdődik a sétám - feleltem. – Hány óraker léptem ki? Nekem nem mondták, hogy amikor maguk nézőközönség előtt kártyáznak, úgy elmarad a sétám. Szótlanul otthagytam.”

In: Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 398.

¹¹ Grósz József kalocsai érseket „Lajtai Márton” fedőnéven szervezte be a börtönben az állambiztonság 1951 és 1955 között. In: Tabajdi Gábor – Ungváry Krisztián: Elhallgatott múlt. A pártállam és a belügy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956-1990. Corvina, 1956-os Intézet. Budapest, 2008. 288, 291.

¹² XII. Piusz pápa Luctuosissimi Eventus (Gyászos események) kezdetű enciklikája. Róma, 1956. október 28. http://szit.katolikus.hu/feltoltes/XII_%20Pius%20LUCTUOSISSIMI%20EVENTUS.pdf

¹³ Katolikus Papok Róma-hú Csoportja 1956. október 23., Szabad Európa Rádió október 25., Központi Papi Szeminárium október 29., Virágh Ferenc pécsi püspök enciklikája október 29., Keresztény Demokrata Néppárt október 31. In: Balogh Margit: Mindszenty József (1892-1975) II. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Budapest, 2015. 1003-1005.

¹⁴ Balogh Margit: Mindszenty József. Budapest, Elektra Kiadóház, 2002. 272. In: Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány, Budapest 2015. 219-227. Szabó Csaba: Mindszenty József bíboros a budai várban, 1956.

„A primás és a párhivatalnok (Horváth János – KG) tárgyalása inkább alkudozás lehetett, mert Mindszenty e szavakkal válaszolt az ajánlatra: „Amíg te a ló hátán ülsz, én pedig annak patái alatt vagyok, addig nem fogok meggyezésre törekedni. csak akkor fogom elhagyni ezt a helyet, ha vagy Esztergomba, vagy pedig a budai bíborosi [sic!] palotába megyek. Inkább az utóbbiba, mert az az a hely, ahol népemnek leginkább szüksége van rám.” In: Balogh Margit: Mindszenty József (1892-1975) II. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Budapest, 2015. 1007.

észrevettem. Néha egy-egy arra jövő puttonyos asszony ledobta terhét. Megállt és feszülten meredt a reverendás sétálóra. Hogy én mit gondoltam vagy mit éreztem, azt tudom. Azt azonban csak sejtem, hogy mi zajlott le ilyenkor bennük, akik csendesen, hangot nem adva érzelmeiknek, néztek, egyre csak néztek vissza reám. De tudom, hogy amikor esténként, a kukorica- és tollfosztóban, vagy kapálásnál, kaszálásnál, aratásnál, a petényi kastély rejtélyét tárgyalták – én ott voltam köztük.”¹⁵

A Legfőbb Ügyészségen is napirenden volt a bíboros helyzete. Október 30-ról 31-re virradó éjszaka a Legfőbb Ügyészség forradalmi bizottmányának tagjai értesítést kaptak, hogy Mindszenty Józsefet Felsőpetényben magára hagyta az Államvédelmi Hatóság őrszemélyzete. Az értesülést a polgári ügyészek megosztották a katonai ügyészekkel (a Legfőbb Ügyészség katonai főosztályának munkatársaival) is, akik elhatározták, hogy Mindszentyért küldenek egy személyautót és Budapestre szállítják. Felhívták Rétságot, ahonnan azt a választ kapták, hogy a bíboros nem kíván katonai ügyészekkel tárgyalni.¹⁶ Vezető politikusok és a külföldi sajtó is szorgalmazta a bíboros szabadon bocsátását.¹⁷ Tildy Zoltán 1956. október 30-án fogadott a parlamentben egy munkásküldöttséget, az eseményről a Kossuth Rádió is hírt adott. Az államminiszter kijelentette, hogy kívánatosnak tartaná, ha Mindszenty József mielőbb visszatérne Esztergomba és közreműködne a politikai átalakulásban.¹⁸

– Látva a nemzetközi vihart, a főpapoknak nem jutott eszükbe a karakánabb megnyilatkozás?

– Virág Ferenc pécsi püspök elsőként, öt év óta először cenzúrázatlanul, közzétett egy pásztorlevelet, amelyben összefoglalta a katolikus egyház legkirívóbb sérelmeit, mi több, kérte az ártatlanul bebörtönzött Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek szabadlábra helyezését és rehabilitációját. Mindazonáltal a katolikus főpapok közül ezekben a napokban csak a 87 éves, betegeskedő pécsi püspök mert kívánságokkal előállni.¹⁹

¹⁵ Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 416.

¹⁶ Magyar Országos Levéltár (MOL) M–KS 288. f. 30/1957/12. ö. e. MSZMP Központi szervei. Adminisztratív osztály. Legfőbb Ügyészség. 76–84. In: Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány, Budapest 2015. 219-227. Szabó Csaba: Mindszenty József bíboros a budai várban, 1956.

¹⁷ Tildy Zoltán közbenjárásáról Mindszenty József szabadon bocsátása érdekében, a Nagy Imre kormány véleményéről és a külföldi sajtóvisszhangról részletesen ír Tyekviczka Árpád: A bíboros és a katona. Mindszenty József és Pálinkás-Pallavicini Antal a forradalomban. Budapest, Századvég Kiadó, 1956-os Intézet, 1994. 6–10. In: Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány, Budapest 2015. 219-227. Szabó Csaba: Mindszenty József bíboros a budai várban, 1956.

¹⁸ Kenedi János: (szerk.): A forradalom hangja. Magyarországi rádióadások 1956. október 23–november 9. Budapest, Századvég Kiadó, Nyilvánosság Klub, 1989. 232. Továbbá, Szalay Hanna (szövegeket válogatta): 1956 sajtója. Október 23.–November 4. Válogatás. Magyar Krónika, Budapest, 1989. 166. In: Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány, Budapest 2015. 219-227. Szabó Csaba: Mindszenty József bíboros a budai várban, 1956.

¹⁹ „XII. Piusnak a rádióban is közölt enciklikáját követően egyházi részről az első hazai megnyilatkozásnak tekinthetjük a forradalom kitörése után Virág pécsi püspöknek már másnap, október 29-én, öt év óta az első, az ÁÉH cenzúrája nélkül kiadott, következő pásztorlevelet, mely feltárta és összefoglalta a magyar katolikus egyház kirívó sérelmeit: (...) „Kívánjuk, hogy az elmúlt évek kirívó sérelmei haladéktalanul orvoslást nyerjenek. Nevezetesen: az ártatlanul bebörtönzött Mindszenty József bíboros, esztergomi érsek helyeztessék szabadlábra, teljesen rehabilitáltassék és nyolcévi szenvedés után végre elfoglalja érseki székét. Hasonlóképpen a többi, fogságban tartott vagy egyébként akadályozott egyházfők is azonnal visszatérhessenek székhelyeikre. (...)

Mindszenty József bíborost hét évvel a letartóztatását (1948. december 26.) követően, 1955. november 2-án átszállították a Nógrád megyei Felsőpeténybe, ahol az Almássy család egykori kastélyában a külvilágtól elzárva tartották. 1956. október 30-án az őrzésével megbízott ÁVH-sok forradalmi bizottságot választottak, és közös döntéssel megszüntették őrzését.²⁰ Miután a bíboros ily módon szabadabbá vált, megérkezett a rétsági páncélos tiszthelyettes kiképző ezred különítménye, hogy (október 30-án) magával vigye Mindszenty Józsefet a rétsági laktanyába.²¹ A Pálinkás-Pallavicini Antal²² vezette rétsági páncélosok

Felelősek vagyunk mindnyájan a magyar jövő előtt! Ne mondhassa senki, hogy amikor megmondhattuk volna, mi fáj, akkor nem szözlünk. (...) Mi pedig bátor hitvallással, katolikus öntudattal tegyük meg azt, amit a mai helyzet megenged, de meg is követel.” Pécs, 1956. október 29-én Ferenc s.k. pécsi püspök

In: Salacz Gábor: A Magyar Katolikus Egyház tizenhét esztendeje (1948-1964). Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae IX. Görres Gesellschaft München 1988. 142-144. Sorozatszerkesztő: Adriányi Gábor

²⁰ Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 416–417. Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány, Budapest 2015. 219-227. Szabó Csaba: Mindszenty József bíboros a budai várban, 1956.

Mindszenty József szabadon töltött napjai 1956-ban. In Okvát Imre: (szerk.): ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest, 2007. 223–234.

²¹ A rétsági laktanya tisztjei – Vajtai Gyula, Tóth József, Stifft Róbert főhadnagy és Galajda Béla hadnagy – szállították Rétságra a főpapot. Bár a jelenleg rendelkezésre álló, ismert dokumentumokkal nem igazolható, mégis voltak olyan feltevések, hogy Mindszenty Józsefet eredetileg nem Rétságra akarták szállítani, illetőleg voltak, akik nem ezt akarták. Ezzel kapcsolatban a következők ismeretesek. 1/Mindszenty bíboros a következőképpen emlékezik vissza arra, amikor Felsőpetényben a falu küldöttsége – azok erőteljes követelésére – bebocsátást nyert hozzá (akkor még az őrség nem szüntette meg a bíboros őrzését): A petényiek küldöttsége „megtapint, itt vagyok-e, hogyan érzem magam, nem raboltak-e el? Félték, aggódom kételkedek sorsom felett; tudták, hogy nemzeti zászlóval díszített tankon orosz és ÁVH-fegyveresek jöttek értem, de ezeket egyelőre úgy látszik, elrejtették előlem.” Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 416. 2/„A szabadítási szándék híre még Balassagyarmatra is eljutott, ahol Magyar Pál, a forradalmi bizottság titkára, már lépéseket is tett egy esetleges fogadás előkészítésére a katolikus plébánián.” Tyekvicska Árpád: A bíboros és a katonák. Mindszenty József és Pálinkás-Pallavicini Antal a forradalomban. Budapest, Századvég Kiadó, 1956-os Intézet, 1994. 40. 3/Mindszenty József saját visszaemlékezéséből való a következő idézet: „Lengyelországban a primást maga Gomulka szabadította ki, engem a kormány egyik része leplezett szovjet páncélosok akart átadni a kivonuló orosz seregeknek.” Mindszenty József: 1956 – Írások a hagyatékából. Szépművészeti Könyvkiadó, 2016. 39. 4/„Galajda Béla ekkor jött haza Budapestről és újságolta, hogy útközben találkozott egy szovjet páncélcsoporttal, amiben Horváth János, az ÁÉH elnöke ült és Mindszentyért voltak. Ezt olyan beállításban mondta el, hogy az oroszok el akarják vinni Mindszentyt.” Petrovics József tanúkihallgatási jegyzőkönyvéből 1957. III. 29. In: Pálinkás Antal és társai V-147842 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. 5/Garami Lajos bírósági vallomásából való a következő idézet: „Bemutatkozás után (Mindszenty József) azt mondta: »katonák urak, ugye nem fognak agyonlőni?«” Balogh Margit: Mindszenty József (1892-1975) II. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Budapest, 2015. 1013. 6/Vác Város Forradalmi Nemzeti Bizottsága nevében Pétery József váci megyéspüspököt egy Vácra induló csoport Hejccéről szabadította ki. Ennek kapcsán merült fel az, hogy Mindszenty bíborost is Hejccére szállítják. „Az akció megtervezői tisztában voltak azzal, hogy nem lehet indulás előtt pontos információkat beszerezniük az útvonalon lévő helyzetről. Általában az 56-os források kiemelik, hogy 25-30 km-re is alig tudták, hogy milyen esemény történik, itt pedig egy 250 km-es útra indultak Vácra. Hejccére menet a Vác-Aszód-Encs-Gibárt útvonalon haladtak, a visszatérés útvonalát pedig a miskolci eseményektől függően tervezték, esetleges kerülő útként Balassagyarmaton keresztül kívántak hazaérkezni.” Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára 3.1.5 O-18635/1 (= Váci püspökségen lévő reakció.) 122.

„Az épület, ahová tartották, nem volt a püspöki aula számára ismeretlen, mivel Petróczi Sándor, volt titkár több alkalommal járt püspökénél, aki ebben az időszakban 60 volt szerzetes nővér között élt. Tehát tudták, hogy ha csak nem változtak meg a körülmények, akkor nem kell számítaniuk fegyveres ellenállásra. A település közelében jelentős erő képviselt ebben az időben a Torniosnémetiben található határőrség, amelynek Mindszenty József esetleges Hejccére kerülésekor biztosítania kellett volna rendkívüli körülmények esetén az erősítést a primást őrző személyek számára.” Magyar Országos Levéltár. M-KS 276. (= MDP Központi szerveinek iratai.) 53. fond. 240. cs. 59. öe. (Javaslat Mindszenty József elítélt ügyében.) In: Hornyák Máté János: Egy katonai akció Pétery József váci püspök kiszabadításáért. Egyháztörténeti Szemle 12. évfolyam 3. 2011. <http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/hornyakmate.htm>

kíséretében október 31-én korán reggel a fővárosba indult az esztergomi érsek, a budai várba, az Úri utcai primási palotába. Útközben mindenütt harangzúgás és tisztelgő, éljenző tömeg fogadta.²³

Mindszenty József szabadulására és rehabilitációjára így emlékezett: „Október 30-án az ÁVO-különítmények a tömegtől megfélemlítve kijelentették: az ítélet törvénytelen, elhagyhatom a börtönt. Felkészültem, hogy elmegyek. Október 31-én, miután a szabadságharcosok kiszabadítottak, a kormány (egyik tagjuk Kádár) beolvasta a rádióba teljes rehabilitációm, mert az ítélet alapja a justizmord. Maga a miniszterelnök olvasta be. Ha ez a gondolat Kádártól van, aki az én üldöztetésem, kivizsgálásom és elítélésem fő tette, akkor csak taktikai manőver. A részleges megegyezés alapján új intrikákat sző. Így akar érvényt szerezni álláspontjának, beleértve a Le Monde-ot és a L'Humanité. Imádkozom ezért a Kádárért, de tudom, ki Ő. Irántam tanúsított »jóakarata« ördögi póz.”²⁴

A forradalom leverését követő megtorlást a rétsági ezred tisztjei sem kerülhették el. Pálincás Antal őrnagyra a legsúlyosabb büntetést mérték: a katonai bíróság halálra ítélte. A végrehajtásra 1957. december 10-én került sor, mint azt a felvett jegyzőkönyvben, hazug módon megfogalmazták: „törvényes keretek között”.

A testőrökre több év börtönt szabtak ki. Az alakulat parancsnokát, Garami Lajos ezredest 10 év börtönbüntetéssel sújtották.²⁵

Idekívánkozik még egy történet három évről későbből. Amikor Mindszenty az amerikai követség menedékében arról értesült, hogy a kiszabadítására 1956. október 30-án Felsőpeténybe érkezett újpesti fiatalokat is letartóztatták, 1959. november 27-én egy üzenetet fogalmazott meg az amerikai külügyminiszternek, amiben a fiatalok szabadságáért cserébe felkínálta saját maga szabadságát, sőt az életét is. Azt írta, hogy amennyiben komoly garanciákat adnak, akkor megadja magát a rezsimnek, és vállalja a fiatalokra kiszabott kivégzést. Az amerikaiak csak 1960 januárjában foglalkoztak ezzel az önfeláldozó javaslattal, s végül arra jutottak, hogy azt nem továbbítják a magyar kormányhoz.²⁶

²² A laktanyában töltött éjszaka után, október 31-én reggel, katonai kísérettel, a kormány utasítására kísérték Budapestre a primást. A páncélos menet parancsnoka Pálincás-Pallavicini Antal őrnagy, a rétsági forradalmi katonai tanács elnöke volt.

²³ Mindszenty bíboros emlékirataiban erre a diadalmenetre így emlékezik: „Október 31-én reggel 6 órakor indulunk a rétsági honvédkaszárnyából: katonai diadalmenetben, virágot hintő, ujjongó közönség sorfala közt. Katonai autón megyek. Impozáns a menet; harckocsik, rohamlövegek, ragyogó arcok. S amint most a falvakon lassítva, és áldást osztva haladunk át, mindenütt megszólalnak a harangok, hull a virágoső és örömmámor ujjong felénk. Vácott, Újpesten megállunk; lépésben tudunk csak hajtani, a tengernyi nép mindenütt lelassítja a menetet. Ledöntött orosz emlékeket, sérült épületeket, szünetelő gyárakat látok – és boldog, megkönnyebbült emberi arcokat.” Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 420-421.

²⁴ Mindszenty bíboros levele a (vatikáni) bíboros államtitkárhoz (H. J. Cicognanihoz) 1964. június 30. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 217-218.

²⁵ A Nógrád Megyei Levéltár internetes blogja / Szerkesztő: Tyekvicska Árpád / Adat- és képbevitel: Kiss Nelli <http://nmlevel2-1956.blogspot.hu/2010/11/mindszenty-jozsef-kiszabaditasa.html>

²⁶ Lásd ehhez jelen írás későbbi részében a „*salvus conductus*”-ról közöltek.

Mindszenty József 1956-ban megáldotta a magyar fegyvereket²⁷

„A jogos önvédelem mindenkor jogi birtoka minden egyes embernek, minden egyes családnak, minden egyes nemzetnek. A jogos önvédelem jegyében tették azt, amit tettek.”²⁸

Az alábbiakban a jogos önvédelemről olvashatunk két megnyilatkozást, Mindszenty bíboros és XII. Pius pápa erkölcsi útmutatása alapján. Mivel az 1956-os magyar szabadságharc a magyarok részéről védekező háború volt, így az önvédelmi harc is teljes mértékben jogos volt, erkölcsileg helyénvaló.²⁹

“A magyar fegyverekre főpásztori áldásomat küldöm, azt kívánom, hogy azt a dicsőséget, amit a magyar fegyvereknek szereztek, sokasítsák, gyarapítsák majd, amikor arra szükség lesz.” Ha Mindszenty helyeselte a jogos önvédelmet, akkor nyilván annak eszközeit is helyeselte. *Ha van igazságos önvédelem, akkor az eszköz is jogos.*³⁰

Ha egyszer valakit megtámad egy másik ország, annak joga van védekezni. Az 1956-os szabadságharc jogos volt, ez *jogos* háború (hiszen az orosz támadta meg Magyarországot). Ágyúk megáldása is létezik a régi Rituáléban.³¹ Valakik azt mondják erre: ott van a Tízparancsolatban, hogy ne ölj. És akkor az abortusz? Ott hogy tartják be a “ne ölj” - t? Ők akkor miért nem tartják be? 5. parancs – saját magam életét megvédeni: jogom van hozzá, de nem kötelességem (például, én már öreg vagyok). De ha családapa vagyok, másoknak szüksége van rám, akkor **kötelességem** megvédeni a magam életén túl például a leányom szüzességét, a vagyonomat is. A védelem csak arányos lehet – *cum moderamine inculpate tutelae*: a bűnös mértéket ne üsse meg (a büntelen fegyelem mértékével). Tehát, ha egy pofonnal elháríthatom a veszélyt, akkor ne vágjam le a fejét.³²

Szabad-e megölni a tirannust?

Tirannus = a császár, ebben az esetben az igazságtalanul uralkodó “államfő”. Erre a kérdésre XII. Pius pápa egyik beszédjében adja meg a feleletet, hirdeti meg a zsarnok jogos megölésének a feltételeit – ezt ő a **kommunizmus megdöntésére** hirdette meg, azért hallgattak róla. Ez egyben az *igazságos háború* (azaz a *védekező háború, a kollektív önvédelem*) *elmélete* is. A szempontok a következők: először is, *gondolják át, hogy érdemes-e az erőszakot alkalmazni*. Ehhez az alábbi *feltételeknek* kell teljesülniük:

²⁷ Magyar Honvéd, 1956. október 31. szerda. In: 1956 a sajtó tükrében 1956. október 22. – november 5. Kossuth Könyvkiadó 1989. Szerkesztette: Izsák Lajos és Szabó József. 187.

²⁸ Mindszenty József homíliája 1972. október 23. Bécs, Kapucinus-templom. P. Szőke János: Öt év száműzetés – Mindszenty József bíboros a bécsi Pázmáneumban. Don Bosco Kiadó, Budapest 2010. 100-103.

²⁹ Lásd ehhez még Krajsovsky Gábor: Jogos önvédelem, igazságos háború, halálbüntetés című írását http://eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_hit_59.pdf

³⁰ Krajsovsky Gábor: Válogatott közlemények a katolikus dogmatika, a hitvédelem és a XX. századi egyháztörténet témaköréből. Szerzői kiadás Budapest, 2014. 148-150. <http://mek.oszk.hu/14700/14736/>

³¹ Rituale Romanum 1884, 68-71. (Bibliotheca Strigoniensis 33292.) In: Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elméletei, beszédei, előadásai II. Budapest, 2014. 145-149. <http://mek.oszk.hu/14700/14781/14781.pdf>

³² Dr. Erdős Mátyás esztergomi volt dogmatikatanár megnyilatkozásából.

1. **A rendszer legyen jogtalan.**
2. **Az egész nép morálisan (erkölcsileg) álljon mögötte – tehát ne csupán egyéni kezdeményezés, akarat legyen, hanem tömegek álljanak mögötte.**
3. **A fegyveres legyen az egyetlen út a rendszer megsemmisítéséhez.**
4. **Biztosak legyenek abban (érezzék azt), hogy nyerni fognak a zsarnok megtámadása esetén (komoly esély legyen a győzelemre) és azt, hogy a következő rendszer nem lesz rosszabb. A felkelő érezze az erkölcsi győzelmet is.**
5. **Arányos eszközök legyenek. Tehát a főnököt öljék meg csak és ne az egész népet. És ne atombombát alkalmazzanak, hanem enyhébbet. (XII Pius pápa)**

Erkölcsi és fizikai győzelmet érezze. Ha akkora a túlerő, akkor ne indítsa el a zsarnok megölését, különben óriási lesz az emberveszteség. Ugyanis veszteség esetén a zsarnok bosszút áll. *És mi a helyzet 1956-tal – az védekező háború volt, tehát mindenképpen védekezni kellett, még a túlerővel szemben is.* Erre tehát a 4. kitétel nem vonatkozik. Ha ezek teljesülnek, akkor megtehetik! (Például 1989-ben a román diktátor kivégzése.)

„XII. Pius pápa 1956-ban minden rendelkezésre álló eszközzel küzdött értünk, és egyetlen napon háromszor állt a világ elé Magyarorszáért. Nyíltan a szemébe mondta a hatalmaknak, hogy a védelmi háború ilyen emberetlen támadással szemben: *jogos.*”³³

„Menekülök az amerikaiakhoz”³⁴

„Arról beszéltünk, hogy sokkal jobb lett volna 5-600 embert halálra ítélni, akkor 30 ezer emberrel kevesebbet kellett volna börtönbe csukni.”³⁵ (Kádár János)

Mindszenty bíboros 1956-ban, a szabadságharc leverésekor – *mivel akkor más ésszerű lehetőség nem volt kilátásban* – az Amerikai Egyesült Államok budapesti követségén talált menedéket, ezáltal is tartalékolva magát a magyar egyház és haza számára. Többször és többféle okból kifolyólag gondolt rá és tett komoly elhatározást arra vonatkozóan, hogy

³³ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 448. Pongráz Gergely (aki 1956-ban a Corvin-köz parancsnoka volt) közlésében jelent meg az a két távirat, amelyben Eisenhower amerikai elnök szabad kezet ad az oroszoknak a magyarországi események vérbefojtására. „Azonban, hogy a szovjet gőzhenger meginduljon, arról gondoskodott az amerikai külügyminisztérium, amikor a Moszkvában levő követének elküldte azt a táviratot, melyet mélyen elhallgatnak úgy Keleten, mint Nyugaton. Ezzel a távirattal biztosították a Szovjet kormányt arról, hogy: »Az Egyesült Államok kormánya nem tekinti Magyarországot, vagy a szovjet blokk bármely tagját potenciális katonai szövetségesnek.« Charles Bohlen, az Egyesült Államok moszkvai nagykövetének emlékirataiban (Witness to History) 413. oldal; »Az Egyesült Államok kormánya nem tekinti jó szemmel azokat a kormányokat, amelyek barátságtalan viszonyban vannak a Szovjetunióval.« Brian McCauley, Hungary and Suez. 1956. Journal of Contemporary History, 1981 volume 16, 777-800. oldal In: Pongráz Gergely: Corvin köz – 1956. 20-21. http://www.magtudin.org/Corvin_koz.pdf

³⁴ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 442. (Alfejezet címe)

³⁵ <http://www.csongradihirek.hu/portal/index.php/szubjektiv/563-a-valos-kadar-rendszer-s-ami-moegoette-volt>
<http://tothilonka56.hu/> (Tóth Ilonka életéről szóló kiállításon szereplő egyik felirat, Árpádföld)

elhagyja az amerikai követség épületét. Erre végül is csak 1971. szeptember 28-án, az országból való kiutasításának kapcsán került sor.

Az amerikai követségre való menekülését a következőképpen írja le: „Az elkerülhetetlen lefogás és a Szovjetunióba hurcolás helyett így reméltem még tartalékolni magamat hazám és Egyházam további szolgálatára. Ezt a nagy célt emlegette a parlament kapujában hozzám csatlakozó rokonszenves katonatiszt is.”³⁶ Két katonatiszt, Nagy Kálmán és Ács Tihamér volt ebben Mindszenty bíboros segítségére.

Nagy Kálmánt a Budapesti Katonai Bíróság 15 évre ítélte első fokon, nyolcra másodfokon, négy és fél évet le is töltött. Katonai rangjától megfosztották. Ács Tihamért a Nagy Kálmán elleni perben egy év börtönre ítélték, amit három évre felfüggesztettek, és lefokozták.³⁷

Mindszenty bíboros két alkalommal különösen fontolóra vette, hogy kijön az amerikai követségről, számolva azzal, hogy újból a rendszer foglya lesz. Ha kint marad, semmilyen tevékenységet nem tudott volna tovább kifejteni – és ahogyan írta is emlékirataiban, ezáltal tartalékolni tudta magát a magyar egyház és haza számára. *Így nem megalapozott az a kritika, hogy miért menekült oda, miért nem maradt a „hívei körében”.* Először 1959-ben, cserébe saját magát akarta felajánlani a lefogott és a legsúlyosabb (halálos) bírósági ítéletek előtt álló fiatal szabadságharcosokért, tehát akár *az életét is feláldozta volna!* Második alkalommal pedig 1967-ben az amerikai követség nagykövetségi rangra emelése indította ilyen elhatározásra. Az alábbiakban ennek a két esetnek a dokumentációiból olvashatunk részleteket.

Amikor Mindszenty bíboros az amerikai követségen hírét vette annak, hogy az újpesti szabadságharcos fiatalok a legsúlyosabb büntetésnek néznek elébe, cserébe értük át akarta adni magát a kommunista hatóságoknak. Ő nem tudhatta azt, hogy ezeknek a fiataloknak az élete már hónapokkal azelőtt bevégeztetett.³⁸

Mindszenty bíboros 1959. december 3-án közleményt bocsátott ki Herter amerikai külügyminiszter részére, amelynek tartalma a következő volt: „Mivel újpesti fiatalok is szerepelnek a névsorban, feltételezhető, hogy »bűnük« annyi, hogy segítséget nyújtottak Mindszenty bíborosnak. 1956. október 30-án, délután 17 órától 24 óráig több fegyveres szabadcsapat érkezett Felsőpeténybe, később Rétságra, közöttük újpestiek is. Ők későn érkeztek, mert a bíborost már elengedték az ÁVH öt őrző csapatai, amelyek egyik részlege átállt a fölkelők oldalára, mert – ahogy ők kifejezték – »illegálisan tartották őt őrizetben«.

³⁶ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 443.

³⁷ Hadtörténelmi Levéltár (HL) XI. 22. Nagy Kálmán és társa pere. Továbbá: ÁBTL 3. 1. 9. V-144889. Nagy Kálmán és társa. 014/B.II./1959 elsőfokú ítélet. Legfelső Bíróság Katonai Kollégiuma 026/1959 másodfokú ítélet. In: Szabó Csaba: Mindszenty József a budai várban, 1956. Hűséggel az egyházhoz és a történelmi magyar hazához. Tanulmánykötet Mindszenty József pappá szentelésének 100., esztergomi érseki kinevezésének 70., valamint halálának 40. évfordulójára. Hittel a Nemzetért Alapítvány, Budapest 2015. 219. Jelen tanulmány egy átdolgozott, bővített másodközlés. Első megjelenése: Mindszenty József szabadon töltött napjai 1956-ban. In: Okvánh Imre: (szerk.): ÁVH – Politika – 1956. Politikai helyzet és az állambiztonsági szervek Magyarországon, 1956. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Budapest, 2007. 223–234.

³⁸ Az újpesti „ellenforradalmárok” ügyében 1959. március 15-én és július 28-án hangzottak el az ítéletek, öt főt július 30-án, egyet-egyét augusztus 5-én és szeptember 23-án végeztek ki. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Szeizmográf a Szabadság téren – Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel 1956-1971. Hamvas Béla Kultúrkatató Intézet, Budapest 2010. 13, 77.

Ezért ártatlan embereket ítéltek el, vagy várnak kivégzésre. Azért, hogy ezeknek az ártatlan fiataloknak ne kelljen miatta meghalni, a bíboros primás felajánlja, hogy megadja magát helyettük, az ő szabadságukért és *salvus conductus*-ukért (szabad oltalom – KG) cserébe, amelyeknek azonban több biztosítékkal kell rendelkezniük, mint amelyet Nagy Imre miniszterelnöknek adtak. Ha a helyi rezsim nem tudja ezt garantálni, akkor garantálja az egyik nagyhatalom, amely illegálisan van jelen és ellenőrzi itt a hatalmat. Amennyiben komoly garanciákat adnak, a bíboros megadja magát a rezsimnek, és vállalja a fiatalokra kiszabott kivégzést.”³⁹

„Meditáció közben arra gondoltam, hogy hagyok hátra egy levelet, majd kimegyek és megadom magam a követség körüli ÁVO-s öröknek. Ők aztán majd megkínóznak, mint korábban tették. Ez is elmúlik majd, de sokkal nehezebben, mint odakint a szenzáció, amely ennek nyomán várható. De el kellett vetnem ezt az ötletet: ma nem szolgálnék vele magasabb érdeket, mint 1957-ben vagy 1958-ban tettem volna. Az erkölcsi törvény pedig megtiltja, hogy magasabb célok nélkül feladjuk életünket.”⁴⁰

A második eset akkor történt, amikor is Agostino Casaroli 1967. szeptember 22-én közölte a római magyar nagykövettel, hogy értesüléseik szerint az új amerikai nagykövet⁴¹ október 15-18-a között elfoglalja budapesti állomáshelyét és a követség rangját nagykövetségi szintre emeli.⁴² Mivel ez az illegitim kommunista rezsim Amerika által történő fokozottabb elismerését jelentette, Mindszenty bíboros tiltakozásul önként el akarta hagyni a nagykövetség épületét és át akarta adni magát a magyar rendőrségnek, vállalva a börtönbe való visszatérést is. Tekintettel arra, hogy Mindszenty bíboros azt a véleményét közölte a Szentszékkal, hogy az amerikai-magyar viszony helyreállása után nem maradhat a jelenlegi helyén, számítani kellett arra, hogy Mindszenty bíboros a saját elhatározásából elhagyja az amerikai nagykövetség épületét.⁴³ Ez új helyzetet teremtett, amelynek mindenki számára kellemetlen következményeit el kívánták kerülni. Casaroli hozzáfűzte, hogy a pápa bízik abban, hogy Mindszenty bíboros Rómába jön, és meg tudja győzni őt arról, hogy tartsa magát a megállapodásban vállaltakhoz.

A jelentésről szóló vitában (ez alkalommal a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának titkársága is foglalkozott a kérdéssel) Kádár kijelentette, hogy a Politikai Bizottság által az előző ülésen elfogadott álláspont a helyes, nem kell változtatni. Szerinte az a lényeg, hogy „Mindszenty szűnjön meg esztergomi érsek lenni”. Ha megszűnik esztergomi

³⁹ Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Szeizmográf a Szabadság téren – Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel 1956-1971. Hamvas Béla Kultúrkutató Intézet, Budapest 2010. 76-77.

Somorjai Ádám: Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok Elnökeihez 1956–1971. METEM, Budapest, 2011. 83-84.

⁴⁰ A budapesti amerikai követségen tartózkodó Mindszenty bíboros levele az USA elnökéhez menedéke ügyében. 1959. november 13. In: Somorjai Ádám – Zinner Tibor: (szerk.): Majd' halálra ítélve: Dokumentumok Mindszenty József élettörténetéhez. (CD-melléklettel). Budapest, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. 861. Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Szeizmográf a Szabadság téren – Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel 1956-1971. Hamvas Béla Kultúrkutató Intézet, Budapest 2010. 73.

⁴¹ Martin J. Hillenbrand budapesti nagykövetről van szó. Somorjai Ádám: Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967-1971. METEM, Budapest, 2012. 33.

⁴² M. Szebeni Géza: A Mindszenty-ügyek 2. (1949-1971) Magyar Szemle XVII. évfolyam 1-2. 2009. február http://mindszenty.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=141:m-szebeni-geza-a-mindszenty-uegyek-2&catid=28:tanulmányok&Itemid=41

⁴³ Somorjai Ádám: Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967-1971. METEM, Budapest, 2012. 17, 24.

érsek lenni, teljesen alárendelt kérdéssé válik, hogy hol van. Ennek alapján kell tárgyalni. A következő kérdés, hogy „Mindszenty innen úgy nem mehet el, hogy a Vatikán érte valamiféle garanciát ne vállaljon. Harmadik: ha úgy alakul a helyzet, hogy ezt nem sikerül rendezni, Mindszenty kijön az amerikai követségről az utcára, akkor mi Mindszentyt börtönbe nem csukjuk, hanem közigazgatási eljárás alá vonjuk.”⁴⁴

1967. december 13-án Mindszenty bíboros a Vatikánnal történő levelezéseket követően, valamint König bíboros látogatásának hatására az alábbiakat írta Washingtonba, az elnöknek: „Ezért hálással elfogadom az Ön felajánlott, további kedves vendégszeretetét. Nincs más megoldás, mert már meghajoltam a Szentatya kérése előtt, hogy tartózkodjam a rendszernek történő kapitulációtól.”⁴⁵ Figyelemre méltó a Zágon József által írt levél azon részlete, amely Mindszenty bíboros döntésében fontos szerepet játszhatott: „a követségről és az országból való távozásnak – ha erre sor kerül – bele kellene illeszkednie Eminenciád eddigi vonalvezetésébe: nem önmagáért, nem politikai szempontból, hanem az egyház érdekében szenvedett, s ha most szabad földre lép, ezt sem egyéni, sem politikai, hanem vallási érdekből kívánja tenni.”⁴⁶

1956 – pannonhalmi vonatkozások

Az alábbiakban közlésre kerül Söveges Dávid igazgató (Pannonhalmi Bencés Gimnázium) visszaemlékezése, bemutatva egy kis szeletét annak a kegyetlen megtorlás-áradatnak, amely az 1956-os szabadságharc kommunista részről történt véres leverését követte.

„»Mikor az ebédlőből kijöttünk, már ott álltak négyen, visszavezettek az irodába. Közben a postás letette ott a napi postát, ennek is nekiestek. A matematikai versenyfeladatai

⁴⁴ M. Szebeni Géza: A Mindszenty-ügyek 2. (1949-1971) Magyar Szemle XVII. évfolyam 1-2. 2009. február http://mindszenty.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=141:m-szebeni-geza-a-mindszenty-uegyek-2&catid=28:tanulmányok&Itemid=41

Mindszenty bíboros VI. Pál pápának még korábban, 1964. február 10-én írt levelében többek között a következő feltételekhez kötötte az amerikai követségről való távozását (amely a Vatikán és a kommunista rezsim közti alkudozás tárgya volt): 1. A templomlátogatás és a vallásoktatás tiltásának teljes megszüntetése. Az istenhit és az ateizmus propagandája és terjesztése terén a helyzetnek javulnia kell. (A lakosság és az adófizetők 95%-ának akkor lesz az 5%-kal azonos joga.) 2. Budapest harmadik legnagyobb és hivatalosan lerombolt templomának (Regnum Marianum, hivatalos nevén Magna Domina Hungarorum templom) újjáépítése (plébániatemplom 15.000 lélekre, kongregáció 1950-ben). A hivatalos ígéret az volt, hogy ezt a templomot újjáépítik és a hívek nagy száma több mint egy évtizede templom nélkül maradt. Engedélyt kell adni a kormánynak, hogy minden új és régi ipari város és mintaközség építhessen egy templomot és lakhelyet a pap és egy hitoktató számára, az Egyház községére. 3. A hivatalos rendelet (1957) megszüntetése, hogy az egyházi hivatalok betöltésekor a döntő tényező az Elnöki Tanács és nem a Pápa. Ez a rendelet párját ritkítja.

6. Az idegen, állampárti világi embereknek és békepapoknak el kell hagyniuk a püspöki rezidenciákat, és a törvényes érsekek, apostoli kormányzók és helynökök külső behatás nélkül kormányozhassák területeiket, az egyházi előírások szerint és a bolsevik alkotmány szerint, amely garantálta a vallásszabadságot.

In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. 161-162.

⁴⁵ Mindszenty bíboros követségi levelei az Egyesült Államok elnökeihez 1956-1971. Edited by Ádám Somorjai. METEM Budapest 2011. 307; Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: Szeizmográf a Szabadság téren – Mindszenty bíboros levelezése az USA elnökeivel és külügyminisztereivel 1956-1971. Hamvas Béla Kultúrkutató Intézet, Budapest 2010. 279-282.

⁴⁶ Somorjai Ádám: Sancta Sedes Apostolica et Cardinalis Ioseph Mindszenty, III/2. Documenta 1967-1971. METEM, Budapest, 2012. 80, 82.

csomagban, ráírva a napot, amikor fel lehet bontani, a verseny napján. Mondtam, mi van benne, de a rendőrnek gyanús volt, felbontotta azonnal. Aztán szóbelileg, minden írás nélkül, kijelentette, hogy le vagyok tartóztatva, vegyem le a szemüvegem, s lekent három hatalmas pofont. Megengedte, hogy átöltözzem, az aktatáskába beletegyek breviáriumot, inget, zsebkendőt. [...] Az iroda kulcsait a portán tettem le Lajos bácsinál, feltuszkoltak egy teherautó nyitott hátsó platnijára, maguk is felszálltak, vagy tizen, és indultunk Győrbe.»

A történelmi teljesség miatt leírjuk, hogy a teherautón Söveges Dávidot annyira összeverték, hogy Győrben azonnal kórházba szállították, felgyógyulása hetekig tartott. Nem sokkal később lázításért 2 év börtönre ítélték, amit le is töltött. Egyik fő tárgyi bizonyítéka a lázításnak a Pannonhalmi Hírek „megjelentetése” volt.⁴⁷

Az 1956-os szabadságharc 5. évfordulóján, ugyancsak Pannonhalmán, a Bencés Gimnáziumban történt meg a következő eset. 1961. okt. 23-ikán a gimnázium III/A. osztályában Karsai Géza tanár magyar óráján a tanulók a „nemzeti gyász”-ra hivatkozva csendben egy Miatyánkot és Üdvözlégy Máriát imádkoztak a szabadságharc áldozataiért és utána elénekelték a Himnuszt. Ezt követően a hatalom részéről azonnali vizsgálat történt, amelynek a következménye az alábbiakban közölt dokumentumban olvasható kizárások lettek. A Püspöki Karnak a – kommunizmusra mindig is jellemző tipikus, hazug ideológiájához való – lojális nyilatkozata és határozata sem maradt el: „Felelőtlen elemeket, akik akár szóval, akár magatartással a demokrácia ellen izgatnak, tartsanak távol vagy távolítsanak el.” Az ilyen egyházi megnyilatkozások ugyancsak a nemzetellenes kommunizmus – *egy morálisan eleve halálraítélt rendszer* – fegyveres hatalmát erősítették.⁴⁸

>1961. október 23-án a szokásosnál jóval többen voltak a diákotthon kápolnájában a reggeli szentmisén, köztük páran ünnepi sötét ruhában. A III.a diákjai az első órán, Karsai Géza magyar óráján sötét ruhában jelentek meg. Karsai Gézával közösen egy Miatyánk és egy Üdvözlégy elmondásával emlékeztek meg az 1956-os forradalom halálos áldozatairól és elénekelték a magyar himnuszt. A következő óra kezdetekor, amit Szabó Zerind tartott, újra elénekelték a himnuszt.

1962. március 8-án az Állami Egyházügyi Hivatal 3 kiküldöttje jelent meg a gimnáziumban. Bejelentették, vizsgálatot tartanak az 1961. október 23-án az ellenforradalom szervezett megünneplése ügyében, ami a III.a osztályban történt.

Akik érkeztek, szinte mindent tudtak, ami történt, kivéve, hogy volt-e ötletgazdája és voltak-e szervezői a történeteknek. Az állami szervek hírforrása a bencés tanárok egyike, az állambiztonsági szolgálat Rieger József (később Marosi Zoltán) fedőnevű ügynöke már

⁴⁷ Szalai Béla: Szegletkő – a pannonhalmi bencés gimnázium és diákotthon története I. kötet. Az első negyedszázad 1939-1964. Budapest, 2014. 196-197.

⁴⁸ „Püspökök, papok, de rendtagok seminaristák és a 8 katolikus gimnázium tanulói kénytelenek voltak bizonyosságot tenni a kommunista békeakarata mellett. Aki a kommunista békét nem kész elfogadni, azt a béke ellenségének bélyegzik. E nyilatkozatok ismétlődtek a következő időkben gyakran és igazolták, hogy a papi békemozgalom célja az egyház messzemenő politizálása. A kommunista törvények előírása szerint mindenkit a legszigorúbban meg kell büntetni, akik az egyházzal vagy a vallással politikai célokra visszaél. Ha ezeket a törvényeket betartanák, akkor valamennyi békepapot Magyarországon be kellene zárni.”

Carlo Navalis (*alias* Fábán Károly): Béke békepapok révén? In: Vecsey, Josef, Navalis, Carlo, Franzel, Emil: Kardinal Mindszenty – Das Gewissen der Welt. Verlag Johann Wilhelm Naumann, 1972 Würzburg. 16. old. MNL OL XIX-A-21-c 60. d. ÁÉH Adattár 17.1 Mindszenty József hercegprímás. 1-101. 17.1 Mindszenty (1966-1971)

november elején részletesen beszámolt tartótisztjének a történekről. Az ügynök azonban hiába próbálkozott további részleteket megtudni, érdemi eredményre nem jutott. A Belügyminisztérium nem látta elégségesnek az ügynök jelentéseiből összegyűjtött adatokat egy politikai bűnügy elindításához, ezért Papp János belügyminiszter 1962. február 21-én átadta az ügyet további vizsgálatra és intézkedésre az Állami Egyházügyi Hivatalnak.

Az ÁEH emberei két napig vizsgálták Pannonhalmán, kihallgatták Vályi Hugó igazgatót, Karsai Gézát és Szabó Zerindet. több más tanárt, és kétszer is találkoztak Legányi Norbert főapáttal. A diákok közül a III.a-ba járó Gergely Kálmánt, Kormányos Józsefet, Kovács Tádét, Nemeskéri Edvint, Hajdók Zsoltot, a negyedikes Harkay Mátét és másodikos Kreis Istvánt hallgatták ki, tőlük a szervezők neveit próbálták megtudni. Vályi Hugó azt állította, nem tudott az egészről, Karsai Géza elismerte a történeket és bizonyos mértékű felelősségét a történeket miatt, Szabó Zerind szerint a diákok a sötét ruhával és a himnusszal az ő október 23-án lévő névnapjáról emlékeztek meg. Domnanovich Ábel, az osztályfőnök nem tartózkodott ekkor Pannonhalmán, őt nem tudták kihallgatni. A diákoktól semmi érdemlegeset nem tudtak meg.

Legányi az ÁEH embereinek eltávoztása után fegyelmi vizsgálatot rendelt el az ügyben. A fegyelmi bizottság március 23-án és 25-én meghallgatta az érintetteket és jegyzőkönyvbe foglalta az eredményt. Ezek szerint a III.a osztály diákjai „erkölcsi-politikai vétséget követtek el”, amivel „a helyes állampolgári magatartást sértették meg” amiért „az osztály egyetemlegesen felelős”. Büntetésként a magatartás jegyek lerontását javasolták. Karsai Géza fegyelmi vétséget követett el, mert lehetőséget adott a tanulóknak tettük elkövetésére, fegyelmi büntetésként a tanári állástól egy időre történő felmentését és Pannonhalmáról való elhelyezését javasolták.

Az igazgató Vályi Hugót nem terheli felelősség, azonban a Bizottság „szükségesnek látja figyelmeztetését az állandó ellenőrzésre” és a gimnáziumban, különösen a III.a osztályban „az általános nevelési eljáráson túlmenően a helyes hazafias magatartásra”. Az osztályfőnök Domnanovich Ábel bár nem felelős a történeketért, a „tapasztalatairól jelentést kellett volna tennie”, ennek elmulasztásáért írásbeli feddést érdemel.

Március 26-án Legányi Norbert a fegyelmi bizottság jegyzőkönyvét megküldte Prantner Józsefnek. Az ÁEH elnökétől személyes találkozót is kért, hogy az AEH vizsgálat és a Fegyelmi bizottság eredményeit összevetve meghozhassa fegyelmi döntéseit. A találkozóra április 10-én került sor, annak eredményeit Legányi Norbert másnap ismertette az összehívott rendtársaival. Elmondta, hogy az ÁEH döntése szerint Karsai Gézát azonnal fel kell menteni a további tanítástól, de maradhat Pannonhalmán, Vályi Hugót, mint igazgatót le kell váltani, helyette Monsberger Ulrik legyen az igazgató. Domnanevich Ábelt és Szabó Zerindet két évre ki kell zárni a rendi keretből, de ez alatt egyházmegyei szolgálatot vállalhatnak. A diákok egyetemlegesen nem büntethetők, de 3-4 hangadót ki kell zárni 2 évre a katolikus iskolákból. Hozzátette, a főapátnak a büntetéseket, mint saját kezdeményezését és döntéseit kell feltüntetnie. Még hozzáfűzött mindehhez egy megjegyzést, amit Prantner mondott: „ha nem a mondottak szerint jár el, úgyis megtudjuk”. Legányi ugyan azt mondta, nem gondolja, hogy a renden belül spicli van, de mint mondta Pannonhalmán „sokat és felelőtlenül fecsegnek”. Feltehetően nem csak a bencésekre, hanem a többi alkalmazottra is gondolt. A bencések

megdöbbsentek, az elhangzottakat mindenki úgy értette, ahogy akarta. A köztük lévő ügynök is, aki erről a megbeszélésről is részletesen beszámolt megbízóinak.

Az ügygel a püspöki kar is foglalkozott, hiszen az ügy közvetetten valamennyi egyházi iskolát is érintette, Papp Elemér piarista tanár, a katolikus iskolák főigazgatója szerint Pannonhalmán a kérdést rosszul kezelték. Véleménye szerint azonnali házon belüli vizsgálatot követően Karsai Gézárt rögtön fel kellett volna menteni, a diákokat megbüntetni, és ezzel az ügyet lezárni. Nagy valószínűséggel igaza volt, legalább is az ügy eltusolását, ami az egyik legnagyobb vád volt a bencések ellen, nem lehetett volna felhozni.

Legányi Norbert 1962. április 14-én kiadta a főapáti diszpozíciót, mint saját döntését, és abban az érintettek rendi munkakörét az AEH kívánságainak megfelelően változtatta meg, Vályi Hugó helyett Monsberger Ulrik lett az igazgató, Karsai Géza többet nem taníthatott, Domnanovich Ábelnek és Szabó Zerindnek pedig legalább 2 évre el kellett hagynia a bencés rendet. Addigra már minden bencés tudta, sőt a diákok is, hogy a büntetéseket az ÁEH határozta meg.

A diákok megbüntetése azonban elhúzódott, és ebben az a szándékosság is lehetett, hogy a tanévet még mindenki befejezhesse. A diákokat újra, többször kifaggatták, hogy a szervezők nevét megtudják, az osztály azonban összezárt, és senki nem mondott egyetlen nevet sem.

Domnanovich Ábel hivatalos eltávolítása után egészen május 8-ig tovább tanított az ÁEH tiltakozása ellenére, mert helyére a IV. osztályba nem tudtak orosztanárt állítani.

Végző soron a kommunista hatalom ebből a jelentéktelennek tekinthető ügyből, bolhából elefántot csinálva (ez nem volt idegen a diktatúrától) rengeteg hasznot húzott. Eltávolított Pannonhalmáról két fiatal tanárt, Domnanovich Ábelt és Szabó Zerindet, akiket a rendszerre veszélyesnek tartottak, megfélemlítették a bencés közösséget és meggyengítették az általuk nem kedvelt Legányi Norbert főapáti tekintélyét a bencés renden belül.

Csak a kép teljességéért említjük, nem Marosi Zoltán volt az egyetlen ügynök Pannonhalmán a bencések között. Már az 50-es évek elejétől két másik ügynök is volt, igaz, ők nagyon ritkán jelentettek. 1960-tól pedig egy fiatal, egyetemi tanulmányait folytató bencés írta rendkívüli buzgósággal egyházellenes, az egyházi iskolákat és rendtársait gyalázó jelentéseit.

A diákok Vályi Hugó távozása miatt (Győrbe helyezték át tanárnak) nem nagyon szomorkodtak. Vályi Hugó a diákok körében nem volt népszerű, többségük nem is kedvelte, mert nem találta a hangot a diákokkal, igazgatói intézkedései gyakran merevek és ellenszenvesek voltak. A két fiatal tanár elmenetelét azonban sajnálták, akárcsak Karsaiét, aki nem szigorúságáról volt híres.

Június 13-án volt az utolsó tanítási nap, 14-én az osztályozó értekezlet, 15-én reggel 8 órakor a hálaadó szentmise a Te Deum-mal, utána évváró bizonyítványosztással. Délben már elutazhattak a diákok a nyári szünidőre.

A III.a osztályból két diáknak, Cserhádi Károlynak és Szabó Péternek a tanév elvégzését igazoló bizonyítványában magatartásból az 1-es érdemjegy szerepelt. A gimnázium

anyakönyvében nevüknél a következő záradék olvasható: „A Katolikus Középiskolai Főhatóság 12/1962 számú határozatával a tanulót az összes katolikus általános gimnáziumokból kizárta. Pannonhalma, 1962. jún. 15.” Mindkét bejegyzésnél ott a gimnázium pecsétje, ám csak Szabó Péternél látható Monsberger Ulrik igazgató aláírása. Szabó Péternél még egy megkezdett mondat szerepel, amit azonban hivatalosan töröltek: „[*A demokráciaellenes megnyilatkozás miatt] * törölte Keleinen Szulpic of”. Az osztályból további három diák 2-es, egy pedig 3-as magatartási osztályzatot kapott. Hogy minek alapján bizonyultak ezek a felsorolt diákok az október 23-i megemlékezés fő bűnöseinek, máig rejtély.

A két diák katolikus iskolából történő kizárása komoly büntetés volt. A kihallgatások okozta félelmeken és bizonytalanságon túl pár diák magatartási jegyét az év végi bizonyítványban, mint láttuk, lerontották. Feltehetően büntetésből maradt el az osztály tavaszi kirándulása is. Mégis, a bencés rendhez képest a III.a diákjai összességében viszonylag olcsón megúszták az ügyet.

A diákok cselekedete mögött hiába volt egy tiszteletre méltó gondolat, a lehetséges következményeket nem gondolták át, pedig ismerhették az akkor felerősödő egyházüldözést. Tettük akár a pannonhalmi gimnázium bezárásával is járhatott volna. Erre hivatkoznak azok, akik szerint a III.a osztály „megemlékezése” nem hőstett, hanem felelőtlenség volt. Mások nem így értékelik a történeteket. Szerencsére a kommunista hatalomnak pillanatnyi érdekét akkor jobban szolgálta egy megrémisztett és meggyengített szerzetesrend, mint egy iskola bezárás. Egy viszont cáfolhatatlan tény: az ügy igazi árát a bencés rend és elsősorban az ügyben ártatlan két fiatal tanár fizette meg.⁴⁹

A Püspöki Kar említett határozata is teljes mértékben „mélyen fájjalja s szigorúan elítéli a történeteket”.

> *Jegyzőkönyv* – Rk. püspökkari gyűlés jegyzőkönyve 1962. március 29. A gyűlés fő tárgya, amely végett az összehívott, a pannonhalmi eset. Ez esetet Legányi Norbert főapát a következőkben ismerteti:

1961. okt. 23-ikán a pannonhalmi gimnázium III/A. osztályában Karsai Géza tanár magyar óráján a tanulók a „nemzeti gyász”-ra hivatkozva csendben egy Miatyánkot és Üdvözlégyet imádkoztak az ellenforradalom áldozataiért és utána elénekelték a Himnuszt. Ez esetnek híre kiszivárgott és az ÁEH küldetésében megjelentek Pannonhalmán Herling Jakab és Baji László osztályvezetők, valamint Szabó László megyei főelőadó, akik vizsgálatot tartottak. De vizsgálatot tartott 1962. márc. 23. és 25-ikén a bencések fegyelmi bizottsága is dr. Jámbor Mike főiskolai igazgató, elnök, dr. Monsberger Ulrik főmonostori perjel, Esztergályos Tibor és Faggyas Edvin pannonhalmi gimnáziumi tanárok és dr. Kelemen Athanáz győri bencés igazgató részvételével. A bizottság megállapította, hogy Karsai Géza tanár fegyelmi vétséget követett el azzal, hogy a magyar órán a tanulóknak lehetőséget adott tüntetésszerű viselkedésre. A fegyelmi bizottság ezért Karsai Gézát tanári állása alól egy időre

⁴⁹ Szalai Béla: Szegletkő – a pannonhalmi bencés gimnázium és diákotthon története I. kötet. Az első negyedszázad 1939-1964. Budapest, 2014. 224, 226-230.

felmenti és Pannonhalmáról elhelyezi. Az osztályt minden tanuló magaviseleti jegyének lerontásával és a kedvezmények megvonásával bünteti.

Határozat: A püspöki kar sajnálattal értesült a pannonhalmi gimnáziumban 1961. október 23-án a III/A. osztályban történt tüntetésszerű esetről. Ebben az ügyben a mai napon (március 29.) rendkívüli ülést tartott, amelyen meghallgatta a pannonhalmi főapátnak részletes jelentését, Karsai Géza tanárnak az ÁEH elnökéhez írásban benyújtott önbírálatát, a főapát által kiküldött fegyelmi bizottság jelentését és javaslatát. A püspöki kar mélyen fájlalja s szigorúan elítéli a történeteket, és felkéri a pannonhalmi főapát urat, hogy az esettel kapcsolatban szükségessé vált fegyelmi intézkedéseket tárgyalja meg az Állami Egyházügyi Hivatallal. A püspöki kar a történetekből kifolyólag felhívja a tanító rendek főnökeit, igazgatóit és oktatóit, hogy intézeteikben az állam és egyház jó viszonyának szellemében tanítsanak és neveljenek. Felelőtlen elemeket, akik akár szóval, akár magatartással a demokrácia ellen izgatnak, tartsanak távol vagy távolítsanak el.⁵⁰

A békepapok visszatérnek⁵¹

„Egész máig az a tudat vigasztalhatta őket (a hűségeseket – KG): az állam üldöz engem, de az Egyház az én oldalamon áll. *Félek, hogy egyesek össze fognak omlani, és ez a rezsim és a békepapok tapsa kíséretében fog megtörténni.* Ez a dolog aggaszt engem. Ők kitartanak testi és lelki nyomorúságban, még a megaláztatásban is, az utolsó pillanatig. Ha most magas hivatalt foglalnék el ily módon leírt háttérrel, kemény kritikának tenném ki magamat és gondtalan életemet.”⁵²

Mindszenty József emlékirataiban erről a kérdésről a következőképpen nyilatkozik.

„Aki a helyzetet nem közvetlen közletről ismeri, az képtelen hű képet alkotni magának erről a megalázó és perverz helyzetről, a segédhadként felhasznált békepapok szolgálalkúságáról, felelőtlenségéről és nem ritkán gátlástalan lelkiismeretlenségéről. Még ha kezdetben nem is vezette őket kimondottan romlott szándék, csak erkölcsi gyengeség és az

⁵⁰ A Püspöki Kar 1962. március 29-én tartott tanácskozása. In: A Magyar Katolikus Püspöki Kar tanácskozásai 1949-1965 között Dokumentumok II. kötet. Borovi József gyűjtésének felhasználásával összeállította Balogh Margit. METEM, Budapest, 2008. 1101-1102.

⁵¹ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 457. (Alfejezet címe)

⁵² Mindszenty bíboros levele a (vatikáni) bíboros államtitkárhoz (H. J. Cicognanihoz) 1964. március 25. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentzsékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 196.

üldözéstől való félelem; később, mint az Állami Egyházügyi Hivatal vallásgyűlölő megbízottainak belső munkatársai, s azok papokhoz nem illő szórakozásainak részesei, imaéletük teljes elhanyagolásával hitüket veszítik. Ebben a romlott szerepükben, ahogy megpróbálják elhallgattatni a lelkiismeret szavát, legfeljebb valamilyen egyénileg kialakított hitbeli felfogáshoz igazodnak. De vannak köztük párttagok, pártiskolát, pártakadémiát végzett rangos pártfunkcionáriusok, ÁVH tisztek, amit persze titokban tartottak, de azután nyilvánossá vált a szabadságharc alatt. Kiképzésük is titokban történik a különleges feladatokra, s mint hitehagyott papok érkeznek meg valamelyik idegen egyházmegyébe, hogy ott átvegyék a püspöki helynöki vagy irodaigazgatói állást.

Külföldi utazásaikkal és szerepléseikkel is a bolsevizmus érdekeit szolgálják. Ilyenkor az a feladatuk, hogy hamis tájékoztatást adjanak az Egyház és a kommunizmus viszonyáról a szabad világ keresztényeinek. Legtöbbször külföldi kapcsolatokkal rendelkező papokat, püspököket hoznak magukkal, akik ismerőseiknek az ő jelenlétükben beszélnek (csevegnek) a magyar egyházi életben uralkodó normális állapotokról. De az is megesik, hogy magas állású egyháziak ezek nélkül a kísérők nélkül is leadják külföldön az előírt tájékoztatást a »normális« hazai egyházi helyzetről.»⁵³

Ehhez kapcsolódik Mindszenty József bíboros korábbi (1945-1948) esztergomi munkatársának, Erdős Mátyás atyának a békepapságról szóló riportrészlete, a „békemunkával” kapcsolatos, 1953-ban írott levele.⁵⁴

>Semináriumon kívül, a lelkipásztori életben

Mindszenty elítélése után megkezdte a rendszer a békepapi mozgalom szervezését, amely lojális, értsd: a kommunista-ateista államot támogató papokat akart. Aki nem értett ezzel egyet, azt fokozatosan elmozdították a helyéről. Az Esztergomi Szeminárium, a Hittudományi Főiskola előjárói és tanárai papképző intézetben dolgoztak, Krisztus képmására papokat akartak képezni, nem kommunista szemináriumban a rendszert támogató papokat nevelni. Ezért váltotta le a rendszer 1952-ben először az előjárókat: Brückner József rektort, Sima János prefektust és engem, a spirituálist.

Nekem Dr. Hamvas Endre csanádi püspök, esztergomi adminisztrátor 1952. aug. 10-én (2357/1952.sz) ezt írta: “Az esztergomi szemináriumban a kispapnevelés terén 13 esztendőn keresztül kifejtett tanári és buzgó spirituális munkájáért főpásztori köszönetet mondva, szeptember 1-i hatállyal felmentem teológiai tanári és lelkiigazgatói tiszte alól, és kinevezem Sóshartyánba plébánosnak.” Közben erdőgyújtás vádjával Deák József epöli lelkészt becsukták. Ide sürgősen “ideiglenes” vezető kellett, ezért engem az apostoli adminisztrátor úr aug. 21-én (fenti sz. alatt) Epöltre disponált. “Folyó évi szeptember hó 1-i hatállyal megbízom nagyon tisztelendőségedet az epöli lelkészség ideiglenes vezetésével, s ezzel egy időben a Sóshartyánba történt kinevezését hatálytalanítom. A lelkészséget szabályszerűen vegye át

⁵³ Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 434. Lásd ehhez még: Krajsovsky Gábor: Mindszenty bíboros lelki számkivetettsége – egyházi megnyilatkozások Mindszenty bíboros és szellemisége ellen. Vasi Szemle 2015. 5. 804-824. <http://www.vasiszemle.hu/2015/05/krajsovsky.htm>

⁵⁴ Krajsovsky Gábor: Erdős Mátyás atya elmékedései, beszédei, előadásai II. 12-14. Budapest, 2014. <http://mek.oszk.hu/14700/14781/14781.pdf>

elődjétől, Bednárík Dénestől, a kerületi esperes közreműködése mellett.” A kinevezésemnek megfelelően következetesen “ideiglenes lelkész”-ként írtam alá a hivatalos iratokat, míg Beresztóczy vikárius generális rám nem írt, hogy nem vagyok “ideiglenes lelkész”.

Valóban nem voltam ideiglenesen Epölön. Deák József a börtönbüntetése letöltése után Budapestre került káplánnak. Engem Epölön hagytak. Epölön derék, szorgalmas emberek éltek, akik a kommunizmus alatt is vallásosak maradtak. Ezek az ötvenes évek voltak a legnehezebbek népünk, híveink számára. A kötelező terménybeadás, a tsz-be kényszerítés, a kulákok zaklatása, az iskolák államosítása, a békemozgalom szervezése, a szerzetesrendek feloszlata, az '56-os forradalom utáni megtorlások, állandó megfigyelések, ellenőrzések. Nálam is volt házkutatás, ismételten berendeltek a Gyorskocsi utcába kihallgatásra. Az első évben, 1952–53-ban nem kaptam hitoktatási engedélyt, a helyi tanácselnök nem javasolta. A szomszéd Szomorról Csermely Endre járt át hittant tanítani. A következő évtől kezdve mindig megkaptam az engedélyt. A tanácselnök most sem javasolta, a megye viszont megadta az engedélyt. Utána mondta nekem az iskolaigazgató, aki a tanácsgyűlés jegyzője volt, hogy csak azért kaptam meg az engedélyt, mert ő írta meg a felterjesztést, és a szövegből “véletlenül” kifejejtette a “nem”-et. Így a tanácselnök elvtárs többé már nem mert ellenkezni. Ilyen “tévedéseket” az igazgató máskor is elkövetett, a hittanra 61 helyett csak 16-an iratkoztak be, de az órán mindig mindenki ott lehetett.

Később egy másik iskolaigazgató jött. Ahhoz okos volt, hogy ne legyen vérbeli kommunista, de bátortalan volt ahhoz, hogy a hitét megvallja. Amikor meghalt, a községi párttitkár a búcsúbeszédet titokban velem íratta meg. Körülbelül ezeket mondtam vele: “Ha idős, korhadt fa dől ki, azt nem sajnáljuk, de ha a vihar fiatalabb fát dönt ki, sajnáljuk, mert még sok gyümölcsöt hozhatott volna...” Az üzemi párttitkár is hívem volt. Családjával rendszeresen járt a templomba. Amikor ezért felelősségre vonták, azt mondta “Maguk mondták, hogy a nép közé kell mennem”. Le is váltották. Ilyen volt a helyzet a helybéliekkel.

Nem ilyen “békés” volt a helyzet a feletteseimmel. Nem jártam békegyűlésekre. Az esperesnek kéthavonta jelentést kellett volna tennem, hogy milyen békemunkát végzek. Egyszer és mindenkorra küldtem neki ezt a jelentést:

“Főtisztelendő Esperes, Kedves Oltártestvér!

46/1953.sz. alatt kelt köriratodra a következőkben válaszolok. Gyakran hallja és olvassa az ember az ilyen vagy ehhez hasonló elveket: “Jó tanulással a békéért!”, “Több termeléssel a békéért”, vagyis mindenki azzal szolgálja legjobban a béke ügyét, ha a maga munkahelyén 100%-osan, vagy azon felül dolgozik. Lelkipásztor vagyok, tehát a lelkipásztori munka fokozásával, az Isten háza iránti buzgósággal szolgálom – éppen a fenti elvek szerint is – a legalapvetőbben a békét. Már lelkipásztori működésem elején feltettem magamban, hogy jó lelkipásztor akarok lenni – és erről az elhatározásról, minden emberi gyöngeségem, napi gyarlóságaim és sikertelenségeim ellenére sem akarok letenni. Dolgozni akarok a lelkekért, “többet termelni” az Úr szántóföldjén, szőlőjében, azon akarok lenni, hogy legyen több imádkozó és kevesebb káromló, több áldozó és kevesebb tisztátalan, több misehallgató (ezért a hétköznapi miséket már reggel 6-ra tettem, sőt aratási idő alatt ötkor lesznek, a litániák hétköznapon pedig a nyári időszakban este 9-kor vannak), és kevesebb rendezetlen házasság,

minél több beteget látogassak, és minél kevesebb ember éljen békétlenségben Istennel, vagyis halálos bűnben, ezért mindig alkalmat adok a szentgyónás elvégzésére. Mert vallom, hogy az Istennel való kibékültség minden igazi béke aranyfedezete és hogy a béke “csak a keresztyény elveken és parancsolatokon, melyeket becsületesen és hívő lélekkel megtartunk, épülhet” (XII. Pius Summi maeroris). Legnagyobb lelkipásztori szomorúságom az volna, ha valaki az én hibáim miatt élne békétlenségben felebarátjával, vagy pláne az Istennel – és ilyen békétlen lélekkel kerülne a békétlenség örök hazájába, a kárhozatba. De mivel tudom, hogy a lelkekért való munka csak az egyik oldala a lelkipásztori teendőknek, kell hozzá a lényeg, az Isten kegyelme, miként a szentségek matériájához kell a forma, az ima, hogy a kegyelem eszközzé váljon, azért azt is elhatároztam, hogy “plus orare et mortificare”. Ha így végezzük lelkipásztori munkánkat, akkor szóval is és tettel is a leghatásosabban kiáltjuk az Úr Jézus, a Princeps pacis felé: “parce Domine, parce populo tuo... da pacem, Domine, sustinentibus te... illum, quam mundus non potest dare pacem.”

Ezek mellett természetesen – éppen az Úr Jézus intelméhez hűen – megadom a császárnak, ami a császáré. Adómat már szeptemberig kifizettem, és a beszolgáltatásban sem vagyok elmaradva.

Mivel a jelzett teendők egyúttal havonként, sőt gyakrabban erősítendőek lelki elhatározásaimat is képezik, azért őket ezen túl is – in quantum pro mea tenuitate licuerit – egyrészt minden esperesi buzdítástól függetlenül is meg akarom tartani, másrészt feleslegesnek tartom velük kéthavonta írásban kérkedni. Ezeket az elveket meditando et cogitando megfontoltam és követem. Deus providebit!

Oltártestvéri üdvözlettel!

Oremus pro invicem Frater in Smis Cordibus

Epöl, 1953. június 9-én,

Szent Primus és Feliciténus vértanúk ünnepén.<

Az alábbiakban egy hiteles kortanúval, Nagy Imre plébánossal történt beszélgetésből olvashatunk részleteket a békepapi mozgalomról.

„Kiket tudtak beszervezni a mozgalomba?”

A békemozgalom számára mindenütt, nemzetközi szinten is azokat pécézték ki, akik erkölcsileg elbukott, pénzügyi nehézségekkel küszködő papok voltak, ők voltak az első renegát áldozatok, akiktől kicsikartak mindent. Összeugrasztották a püspököt a pappal, papot a pappal, a nemzeti egyházat a Vatikánnal. Bizalmatlanságot hintettek el a papok és hívők között.

Milyen itthon a helyzet?

Magyarországon 1948-ig tűrhető volt az egyház helyzete, 48-tól 53-ig borzalmas, majd 53-tól 56-ig kis enyhülés volt tapasztalható. 56 leverését használták fel arra, hogy újból megszigorítsák az egyház elleni intézkedéseket. (...) Mindszenty bíboros 1975-ben bekövetkezett halála és Lékai primás kinevezése 1976-ban (...) ezek a történések mind azt

jelezték, hogyha a pártállam nem akar eszmei káoszt, rendezni kell a kapcsolatát az egyházakkal. Később adtak egy bizonyos intézkedési szabadságot a püspöki karnak, visszaszorították a prominens békepapok szabad garázdálkodását és hazudozásait. Azért vigyáztak, hogy ne legyen semmiféle reneszánsz, csak pici enyhülés, semmi több.

Kik voltak személy szerint a békepapok?

Az első Balogh páter (Balogh István) volt, aki túlon túl ismert a magyar történelemből, közéletből, a másik Horváth Richárd ciszterci szerzetes volt, aki a múltbeli állítólagos félreállítását bosszulta meg ezzel. A harmadik pedig Beresztóczy Miklós, akit embertelenül megkínóztak, összetört, vállalt mindent.

Volt még egy gonoszabb összefonódás, amiről most már nyugodtan lehet, sőt kell is beszélni. Nem azok voltak a főbb békepapok, akik a világ felé vállaltak közéleti szereplést – hogy miképpen egyeztették össze a lelkiismeretükkel, ezen most ne rágódjunk –, hanem az a néhány, körülbelül tíz pap, akik sehol sem tűntek föl, sehol nem szerepeltek, de a belügynek dolgoztak. (...) ők voltak tulajdonképpen a nagy halak, a véres cápák, akikről függött sokszor, most szó szerint mondom, egy papnak a léte vagy nemléte.

Hol jöttek össze a békepapok?

A Dezső utca 3. nem gittegyelet volt. Ott találkoztak a vezető békepapok, kártyaparti, nagy beszélgetések, vacsorák közepette. Gyakorlatilag az volt a papság elosztásának hivatalos helye, 1951-től 1980-ig, tehát Lékaiig. Ide akárki nem mehetett, csak a hivatalosan meghívottak. Végeredményben Horváth Richárd volt a főmufti. Beresztóczy szintén bejárt oda, és Mag Béla is. Ők hárman határozták meg gyakorlatilag az egész mozgalmat. De voltak vidéki tagok is. Az egyik ilyen hírhedt alak például Száva János, miskolci plébános volt, akitől úgy féltek, mint a tüztől. A másik nagyágyú Várkonyi Imre, aki később mindenki fölé nőtt, és a végén, szó szerint élet-halál ura lett azzal, hogy az egész országra kinyújtotta csápjait. Szomorú dicsőségünk, hogy a kommunista rendszer utolsó foga akkor tört ki, amikor az ÁEH-t megszüntették jogutód nélkül, vagyis a békepapi mozgalomnak, az ÁVÓ III/III-as ügyosztályának a megszűnésével, 1990. február 15-én lett vége. Ezzel a magyar katolikus egyház teljes jogú, alkotmányos, törvényes egyházzá vált.”⁵⁵

Egyezkedési kísérletek⁵⁶

Mindszenty József H. J. Cicognani vatikáni bíboros államtitkárnak az amerikai követségről írt (és mindig visszaigazolt – tehát a Vatikán által *hivatalosan is tudomásul vett*) levelében a következőképpen ír 1964-ben a magyarországi új püspökök kinevezéséről:

„A püspökök hiánya volna sebeink legnagyobbika? Nem! Ez csak tünete annak, hogy az Egyház nem szabad. Bizonyára kisebb baj, mint a bolsevizmus idejövetele és fennállása.

⁵⁵ Szent Kereszt – Ökumenikus Magazin 2004. 5. 14-15. Beszélgetés a békepapi mozgalomról Nagy Imrével, a Bosnyák téri Szent Antal plébánia plébánosával.

http://www.szentkereszt.hu/e107_files/downloads/2004.5/2004-5.pdf

⁵⁶ Mindszenty József: Emlékirataim. Weller Publishing Co. Ltd., Torontó, 1974. Szent István Társulat, Budapest, 1989. 406. (Alfejezet címe)

A fő seb a hiányzó vallásszabadság. Mivel ez nem létezik, a tünetek kezelése csak felületi kezelés. Ezért elsősorban ennek a szabadságnak kell eljőnie Magyarországra. Ha ez nem fog hamarabb eljőni, a szám növelése nem vezet el a célhoz.

A (Vas)Függöny mögött a püspök nem azonos azzal, ami Nyugaton volt a múltban, és ami a jelenben. A püspök az első számú közellenség, akinek ruhája az új világ minden szennyét magára vonja.

Aki értékeli a lelkek üdvösségét, az még mindig börtönben van vagy amnesztiában részesült más akadályozottakkal, akiket tehetetlenségre ítélték. 1938-1948 dicsőségével együtt a történelem magyar papja is eltűnt.

Ha a püspökkari konferencia fejét közvetlenül a legmagasabb kegy nevezi ki, a kollaborátorok erősebbek lesznek és a kisebbség fehér holló lesz itt.

Ez előttem máig ismeretlen volt. Esztergom kormányzását nem így festette le nekem König bíboros, amilyen a valóságban.

Az engedelmesség hivatalos útját én elfogadom és örülnék a sikernek. De köteles vagyok megosztani aggodalmam. Hideg szelek jönnek Moszkvából, Lengyelországból. Mi lesz, ha teljessé válik a koegzisztencia? Nem lesz ugyanaz a sorsa Közép-Európának is, mint ami XI. Piusz hierarchiájának a Szovjetben? A világ még nem ismeri a bolsevizmust.”⁵⁷

König bíboros 1964 áprilisában nyilatkozatot tett az Egyesült Államokban arról, hogy „Magyarországon a vatikáni követelés minimuma elsősorban a püspökök kinevezésének a szabadsága és a gyermekek vallásoktatásának szabadsága. Ennek fejében a Szentatya ki fogja hívni Mindszenty bíborost (Nyugatra – KG).” Mivel Mindszenty bíboros – ahogyan írta, „a minimumban és az ellenértékben egyaránt érdekelt” –, ezzel kapcsolatban is kifejtette álláspontját.

⁵⁷ Mindszenty bíboros levele a (vatikáni) bíboros államtitkárhoz (H. J. Cicognanihoz) 1964. március 25. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 198-200.

Mindszenty bíboros (ellentétben bizonyos helyekről származó vádaknak) nem ellenezte a tárgyalásokat a Vatikán és a magyarországi kommunista rezsim között: „*Nem ellenzem a jelenleg is folyó tárgyalásokat az Apostoli Szentszék és az úgynevezett magyar kormány között; számos úton lehet szolgálni az Egyház javát. Nem ellenzem azt a nemes kezdeményezést, hogy megsegítsék nemzetem Egyházát; nem akarok ennek akadálya lenni. Mindenesetre az Anyaszentegyház ne ossza az >amerikai poézist<, ami a bolsevizmust illeti. (...) Elég veszélyes tárgyalni velük: nem tartják meg szavukat, és nagyon szívesen becsapják az Apostoli Szentszékét.*” In: Casaroli jelentése a (vatikáni) bíboros államtitkárnak (H. J. Cicognaninak), Mindszenty bíborosnál tett látogatásairól 1964. április 18. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 185. Máshol pedig Mindszenty bíboros erről így nyilatkozik: „*Elvileg nem vonom kétségbe ezeknek a kontaktusoknak sem szükségességét, sem hasznosságát. Maga a tény, hogy a kommunista államok elismerik a Szentszékét illetékes tárgyalófélként, pozitíve esik latba. Maga a tudat, hogy a Szentszék figyeli a helyi egyház helyzetét, mérséklőleg hathat az elnyomókra, és serkentőleg a helyi egyházra. Ahhoz sem fér kétség, hogy a Szentszéknek kötelessége keresni minden alkalmat, hogy az elnyomott egyházak sorsát enyhítse. Ha tehát a következőkben kritikai elemzés alá veszem a Szentszék politikáját a kommunista országok felé, azt nem elvi szempontból teszem, hanem az elfogadott elveknek kevésbé megfelelő módon való alkalmazása miatt, mely nemcsak a várt eredményt nem éri el, hanem – indirekte – sokszor káros lehet az egyházra.*” In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 125-126. http://eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_Mindszenty_127.pdf

„Sajnálom, hogy a második minimum, a vallásoktatás még mindig megoldatlan marad. A rezsím oldaláról nem biztos, hogy lesz-e folytatás. A függöny püspöke – Lengyelországot kivéve – nem nagy érték. Ha érték, akkor börtönbe küldik vagy korlátozzák. A függöny mögött kronológiai sorrendben feltételezi a vallás, a papok és a hívek szabadságát. Ezek nélkül a püspök önmagában nem siker. Félek, hogy az Egyházat kritizálni fogják, ha a papok, a hívek és köztük a gyermekek a farkasok és rókák torkában maradnak. Tudom, hogy a rezsím nem engedte végigcsorolni a Vatikán megbízottjának a sebeket, de Magyarország és a világ nem tud erről.

Úgy tűnik, Kádár csak egy téren engedett, ahol ennek nem volt ideológiai akadálya. Minden olyan téren, ahol az ideológiai akadályok megjelennek, nyert: az Egyház (szemináriumok, szerzetesrendek), papok, hívek gyermekek vallásoktatása), Regnum Marianum, a személyes szabadság és aktivitási szint stb. komoly szabadsága [mind veszített].

Az utóbbi forma előnyös Kádár számára. Egyezményt akar elérni a Vatikánnal. Így le tudja szüretelni propagandája gyümölcsét otthon és külföldön, mintha az nem lenne más, mint tíz pont: a turisták keményvalutával, a kapitalisták hitelekkel adják neki a prémiumot. Ő a nagy államférfi.”⁵⁸

Mindszenty bíboros 1964-ben – a kommunista rezsimmal kötött 1964-es vatikáni részleges megállapodást követően – szomorúan írja le a magyarországi egyházi helyzetet.

„Kádár János egy döntő forrás (némely emberek) szerint az Egyesült Államok követségéről való távozásomról és annak módjáról nyilatkozik. Úgy beszél, mintha rendelkezne az Egyesült Államok követsége felett és tulajdonosa lenne a háznak, vagy vendéglátóm lenne. Kádár nekem nem vendéglátóm. Ő 1948 óta az én üldözöm. Később együtt voltunk az ő Rákosi-jának foglyai. Nem vagyok a vendége. Hogy nem a házamban vagyok, annak az az oka, hogy ő az ország után házamat is megszállta, előbb az orosz imperialista hadsereggel, majd házi szolgálival, a »békepapokkal«.

Igazi vendéglátóm nem informált engem fogolycsere felől. Én nem vagyok »hidegháborús probléma«. Engem már a hidegháború előtt fogadtak a követségen, amikor Kádár mint progresszív, véres Ephialtész behívta és bevezette a szovjet imperialista hadsereget, Kína sürgetésére, hazája és saját kormánya ellenében. Akkor történt ez, amikor a szovjet ágyúkat az Egyesült Államok követségére irányították. Ez nem hidegháború volt.

Magyarországon nemcsak én nem vagyok saját helyemen. Nagyon sokan vannak ilyenek: 3 püspök, kb. 1000 pap, akiket elmozdítottak jogos pozíciójukból. 180 16 éves fiút öltek meg és kb. 35.000 fiút és leányt deportáltak Szibériába. 2 millió magyar van Erdélyben, akiket letartóztattak, deportálták őket a gyilkos malária régiójába. 2 millió magzat nem találta helyét Magyarországon, akiket ő, a szalonmészáros kiirtott. És az egész magyar nép nincs a helyén. Mint a nagy migrációs nyugtalanság idején a nomádok, 1945 óta a magyarok is

⁵⁸ Mindszenty bíboros levele a (vatikáni) bíboros államtitkárhoz (H. J. Cicognanihoz) 1964. június 30. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, primás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentzsékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 213-219.

mindig úton vannak kenyér után, de leginkább a nyomasztó helyzet miatt. Ez nem okoz lelkiismereti problémát Kádárnak.

Kádárnak tudnia kell, hogy én talán már nem lennék a követségen 18 hónap múltán, sőt korábban sem, ha az ő helyzete jogilag rendben volna, és nem lenne diktatórikus (ideológiai szempontból hidegháborús). Tudja, hogy az Egyház még a leigázott Magyarországon is szabadságot követel – amint a kommunista alkotmány is vallja. Kádár az oka, hogy ez a feltétel nem, vagy csak alig valósult meg. A bűnösök nem lehetnek meg bűnbakok nélkül.

Kádár, mint belügyminiszter és később diktátor négyszer esett exkommunikáció alá: letartóztatásom miatt, elítélésem miatt, később, mint második Rákosi, püspökök, papok tömeges üldözése miatt. Értem, hogy ki akar engem zárni az ő csatlós területéről.”⁵⁹

Mindszenty bíboros a Vatikán részére ugyancsak 1964-ben írt válaszlevelében megindokolja azt, hogy a Vatikán részéről felvetett javaslat – nevezetesen, hogy *sede plena* (betöltött püspöki szék) apostoli kormányzót nevezzenek ki Esztergomba, ne pedig *sede impeditát* (akadályozott püspöki szék) – miért gyengítené még tovább a magyarországi egyház amúgy is teljesen a kommunista rezsimnek alárendelt helyzetét.

„A rezsim olyan, hogy hamis vádak, 22 éven át tartó szakadatlan üldözés és rágalmozás után és a Rákosi- és Kádár-korszak összes (11) érvénytelen törvénye után, amelyeket az Igazságügy Minisztérium gyűjtött az én esetemre, még mindig többet követel az elszámoláshoz. Hálás vagyok követelésük atyai elutasításáért. Mivel, Őszentsége óhajának megfelelően, nem adtam át magam a rezsimnek, és Kádár megakadályozta távozásom, és így változás helyzetemben nem történt, hanem főegyházmegyémbe maradok, ugyanott, ahol híveim többsége él, ezért alázatosan merem kérni: semmi [újítás] se történjék főegyházmegyém kormányzásában. A változásnak már a gondolata is zavar. Az apostoli adminisztrátor [kinevezése] alkalmas, ha nem nagyon ragaszkodik a rezsimhez. Az egyetlen hiba a [magas] kor. De itt az időseket és az ifjakat nem a kor akadályozza, hanem a bolsevizmus.

A [vas]függöny [másik] oldalán (a keleti felén – KG) a püspökök – legyenek bár fiatalok – majdnem teljes tevékenysége lehetetlenné vált, mert a lelkesedéstől égő papokat és laikusokat likvidálták, nélkülük a püspök alig tehet mást, mint a dicsőítést.

Prága és Esztergom helyzete nem azonos. Ha az a jelenlegi [kormányzó] több jogot kap, az Egyház semmit sem nyer, mert Kádár mind a mait, mind a következőt megakadályozza jogainak gyakorlásában. Az új kinevezése által az Egyház meggyengül, mert ebben az esetben az újonnan kinevezettnek jobban kell ragaszkodnia a rezsim vonalához, mint elődje tette.

Amennyire a megüresedett székre történt gyakori kinevezések története számomra ismeretes, ezek nem hozta változást az Egyház siralmas állapotára. Az Apostoli Szentszék

⁵⁹ Mindszenty bíboros levele a (vatikáni) bíboros államtitkárhoz (H. J. Cicognanihoz) 1964. október 1. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkel 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 254-255.

megette, amit megtehetett. A megfontolás: annak ellenében, ami alkalmas megoldás lett volna, győzött az ateista állammal való megegyezés. Az állam így megerősödött.

Minden további kinevezés, akár akarjuk, akár nem, meg fogja erősíteni a rezsim helyzetét és tartalékait egyaránt. Amit az Egyház [számos engedménnyel] elérni szándékozik, azt a bolsevizmus érvénytelenné teszi [a jogokat csökkentve]. Itt nem igazság, hanem erőszak uralkodik.”⁶⁰

Érseki székfoglaló 1969-ben Egerben

1969. február 11-én zajlott le Brezanóczy Pál⁶¹ egri érsek székfoglalója. Erre – az egyházi személyeken túlmenően – hivatalos volt Prantner József államtitkár is, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke. Az erről az eseményről szóló, valamint a magyar püspökök 1969 újjévre írt körlevelét idéző dokumentumok, illetve Mindszenty bíboros véleményezése⁶² az alábbiakban olvashatók.

⁶⁰ Mindszenty bíboros levele a (vatikáni) bíboros államtitkárhoz (H. J. Cicognanihoz) 1964. december 15. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 470-471.

A Vatikánnak „aggályai” voltak afelől, hogy ha Mindszenty hercegprímás az egyezkedések következtében elhagyni kényszerül az amerikai követség épületét, akkor Nyugaton nem fogja magát tartani ahhoz a Vatikán és a magyarországi kommunista rezsim közötti (és vele nem közölt) megállapodáshoz, miszerint „Őminenciája valóban tartja magát ahhoz, hogy hallgat, és nem szólal meg politikai és vallási kérdésekben, amint a kormány ezt feltételül szabta.” In: Casaroli jelentése a (vatikáni) bíboros államtitkárnak (H. J. Cicognaninak), Mindszenty bíborosnál tett látogatásairól 1964. április 18. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 190.

⁶¹ „Következményeiben még végzetesebb lépése volt a Szentszéknek több, a rendszert kiszolgáló beépített ügynököknek a püspöki kinevezése, illetve előléptetése. Köztük a legprominensebb a már többször is említett Brezanóczy Pál volt, 1959 óta az egri érsekség kormányzója. Püspöki kinevezése az 1964-es megállapodásnál úgy jött létre, hogy a kormány kijelentette, nélküle nincs megegyezés. Alapos teológiai képzettsége és intelligenciája ellenére karrierista, gátlástalan törtető volt. »Kékes Pál« fedőnéven 1958 óta beépített ügynök. Botrányos erkölcsi viselkedéséről már volt szó.* Mint a békepapi mozgalom egyik vezetője és Miklós Imrének tegező barátja, nemcsak azt tette lehetővé, hogy a pártállam a legnagyobb mértékben egyházmegyéjét áshatta alá, hanem azt is, hogy a püspöki kar többnyire behódoló, szégyenletes nyilatkozatai 1964 és 1972 között az ő tollából jelenhettek meg.” In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 71-72.

*„Még szomorúbb volt az a tény, hogy Brezanóczy, akit 1958-ban »hazafias alapon« szerveztek be, egy széles papi körben közismert intim viszonyt folytatott egy házas nővel.” – Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939-1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 53.

„A Szentszék a jelenlegi rendszer hűséges kollaboránsait jutalmazza, mint Mons. Hamvas, kalocsai érseket és Mons. Brezanóczyt, egri érseket. Mindketten a békepapi mozgalomhoz tartoztak, és mint a hatalmon lévők utazó követei működtek Vietnamtól Moszkváig. Amikor 1964-ben Mons. Hamvas érsekké és Mons. Brezanóczy Rotariai c. püspökké lett kinevezve, hatalmas sokkot váltott ki a hazai katolikus közvéleményben: a Szentszék jóváhagyja a kollaboránsok magatartását és helyteleníti ezáltal hallgatólagosan azoknak a papoknak a viselkedését, akik az egyházhoz való hűségüket határtalan áldozatokkal bizonyították.” Mester István betérjesztése a Vatikánhoz. In: Adriányi Gábor: A Vatikán keleti politikája és Magyarország 1939–1978. A Mindszenty-ügy. Kairosz Kiadó, Budapest, 2004. 173–182. http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/AG_Mindszenty_115.html

⁶² Mindszenty bíboros levele és memoranduma VI. Pál pápához 1969. március 17. A Vatikánban átvette: Mons. Calabrese. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 540-562.

„Most mégis mérsékelt világ van Magyarországon. A humanizmust dicsőíti Magyarországon az Anyaszentegyház, a fővárosi (egri – KG) érseki székesegyházban. Az érsek február 11-én, hivatalba lépésekor elmondott beszédében, több jó dolog említése és dicséret közepette így szólt: >Hazánkban is számos egyházi ügyünk nyert kedvező és megnyugtató megoldást. A most feltöltődő Püspöki Karunk előkészíti a tárgyalások eredményes folytatását. Kormányzatunk megértéssel lesz a híveink és papjaink jogos igényeivel szemben. Eddigi tapasztalásaink, a fennálló kölcsönösség és jó viszony biztosítéka annak, hogy népünk vezetői – összhangban megnyilatkozásaikkal – tetteikben is további figyelemmel lesznek híveink vallási kívánalmaira. Hiszen a dolgozók zömét ma is a hívek képezik. A világszerte hangoztatott és mindinkább érvényesülő humanizmus, amelynek olyan kedvező talaja van hazánkban, ugyancsak a várakozás teljeseését segíti elő.<

A világégés és a nincstelenség után Magyarországon >szerencsés összefogásból kovácsolódott össze a mai népi egység, nemzeti javak szociális birtoklása<. (Rablás!) >Mindnyájunk előtt a közös és folyamatos felemelkedés, fejlődés és haladás megteremtése és biztosítása hazafias feladat. Az együttműködésre hívó Hazát (Kádárt) híveim, paptestvéreim és a magam nevében szeretettel köszöntöm, Istennel áldatom és a reánk eső részt készséggel vállalom<.⁶³

Agape volt a szemináriumban. Prantner, az ÁEH elnöke köszöntötte az érseket⁶⁴ a Magyarországon megvalósított humanizmus nevében. (Íme, a főpap, akinek ateistái is vannak – oly hamar és oly tanulékonyak!)⁶⁵

A magyar püspökök 1969 évi újévi körlevele

„Az állam éber a magyar egyházat támogató külföldi egyházi szervezetekkel szemben. Örül, mert olyan nagy a paphiány, hogy már 5-6 közösségnek van egyetlen papja. (A vallás és a tolerancia ki fog halni!) Magasztalja a püspökök 1969-es (1968. Karácsonyára datált) első körlevelét.”⁶⁶

Részletek a hivatkozott körlevélből: „Kedves Híveink, szeretett magyar Testvéreink! Isten iránti hálával tekintünk vissza az új évünk küszöbén a letűnt esztendőre és így vesszük számba a mindnyájunk által élvezett közös javainkat. (...) A nagy hazai feladatok és vállalkozások áttekintésénél, valamint az előttünk tornyosuló nemzetközi feladatok

⁶³ Mindszenty bíboros véleménye a beiktatási beszéd egyes részeinek idézésével. In: Magyar Kurír, 59. évfolyam, 1969. február 17. 3. oldal; Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentzsékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 542-543.

⁶⁴ „Prantner József (...) államtitkár mondott pohárköszöntőt. >A mai egri ünnep – mondotta az Államtitkár-Elnök – a folyamatos és kölcsönös megértés, együttműködés és munkavállalás gyümölcse. Az Állam vezetősége a polgárokat munkájuk után értékeli és jutalmazza. Ezért, a hazánkban valósított humanizmus jegyében tiszteli és becsüli hívó állampolgárait.<” In: Magyar Kurír, 59. évfolyam, 1969. február 17. 4. oldal

⁶⁵ Mindszenty bíboros véleménye. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentzsékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 542.

⁶⁶ Mindszenty bíboros véleménye. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentzsékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 546.

seregszemlájén felvonultatja a jóakarátú emberek beláthatatlan sorait és fokozza bennük azt a közreműködési készséget és képességet, amely felméri a lehetőségeket és sürgeti azok megoldását. (...) A béke semmiképpen sem jelent csupán egyéni nyugalmat, nem tűri a tétlenséget és közömbösséget. Mi magyar katolikusok úgy kezdjük tehát az új évet, hogy keressük a meleg kézfogást és mindinkább erősödő együvé tartozást és összefogást minden magyar testvérünkkel és minden jóakarátú emberrel. (...) Nem is ülhetünk méltó módon újévet és világbéke-napot, ha nem kárhozzatjuk a leghatározottabban a dúló háborúkat. Ezért híveinkkel és minden hazánkfiával továbbra is azért küzdünk, hogy üljön el a fegyverek zaja Vietnám mérhetetlen szenvedéssel átítatott földjén, szűnjön meg a testvérharc Nigériában. (...) Adjunk új lendületet béketörekvéseinknek, hogy az egy és oszthatatlan békét velünk együtt élvezzék a világ jóakarátú emberei. (...) hazánk egén újévünk hajnalán mi a béke szivárványát látjuk és gyönyörködünk benne. Nagyon érzékenyek vagyunk a haza hívó szavára, és épp oly készségesek szebb jövőnk közös építésére. Ezért újévi óhajtásunk az is, hogy forrjon össze példás testvéri egységben és összefogásban magyar dolgozó népünk, amikor hív a haza. Ezen újévi óhajtásunkat magunkra vonatkoztatva úgy teljesítjük, hogy ezen egység és a belőle áradó közös eredményesség jegyében örömmel vállaljuk a reánk eső részt. Ez a mi hazafias hitünkben eredő kötelességünk. Újévünk napján a köszönetnek is hangot kívánunk adni. Államunk, híven Alkotmányukhoz és a szabadság eszméihez, az idei költségvetésbe is belevette az egyházak és vallási közösségek anyagi támogatását. Mi ebben a gesztusban híveink munkájának megbecsülését és vallásos igényeinek elismerését látjuk. Ezért híveinkkel együtt mondunk köszönetet a gondoskodásért államunk vezetőinek és ígérjük, hogy a magunk részéről a tények és további közös javunkat szolgáló tettek beszédével fogunk méltó módon válaszolni. Csak úgy tudunk híveinkkel és minden hazánkfiával újévelni, hogy velük együtt ünnepeljük meg eddigi eredményeinket és velük együtt veszünk továbbra is részt szocialista gazdasági célkitűzéseink megvalósításában. (...) Ebben az ünnepi egybehangoltságban kérünk és kívánunk kedves mindnyájatoknak áldott, békés, boldog új esztendőt. Budapest, 1968. karácsonyán a Magyar Katolikus Püspöki Kar.”⁶⁷

Az újvidéki partizánok vérengzéséről, és arról, ami utána következett

„A partizánok házról házra jártak. Egyedül Újvidéken megölték az összes magyar ferencset (Körösztos Krizosztomot, Kovács Kristófot stb.). Láni [Mátyás] plébános (Los Angelesből, az USA-ból) német rokonai felkeresésére érkezett, akik éhhalált haltak, és kétségbeesett levelet küldött nekem Esztergomba.

A második világháború vége felé az összes horvát katona és fiatal (210.000-en) elhagyta hazáját. Amikor letették a fegyvert, a britek visszaadták őket Tito generalisszimusznak. Ez mindnyájukat elégette gázolajjal, a Karszthegység egy bizonyos völgyében. Rövid haláltusát követően a völgy mélyén csak por és hamu maradt.”⁶⁸

⁶⁷ A magyar püspökök újévi körlevele. In: Magyar Kurír, 59. évfolyam, 1969. január 2. 1-3. oldal

⁶⁸ Mindszenty bíboros levele VI. Pál pápához 1968. február 14. In: Somorjai Ádám OSB – Zinner Tibor: A Szabadság térről Washingtonon át a Vatikánba – és vissza. Mindszenty József bíboros, prímás, esztergomi érsek követségi levelezése az Apostoli Szentszékkal 1956-1971. Veritas Történetkutató Intézet – Magyar Napló • Budapest, 2016. 481.

>Amint azt több mint fél évszázada tudjuk a gyakorlatból, bárhol is arasson diadalt a kommunista forradalom, rögtön bevezetik a minden képzeletet felülmúló önkényuralmat, amilyen még nem volt a történelemben, a totalitarizmust. Tehát nem „engedi szabadjára” az emberi személyiséget, szembeszállva Istennel, ellenkezőleg, megbéklyózza az ember minden létevékenységét, gondolatát, szavát, térbeli mozgását, döntési szabadságát. Ezen felül szellemi rabságba taszítva rendszerint anyagilag is kisemmizi, ezzel is fokozva az evilági lét nyomorúságát.

Tehát a Vatikán politikája a két utolsó pápa és különösen VI. Pál idején nem állt „masszívan a szociális, demokratikus utópia és az emberiség szolgálatának talaján”, inkább kompromisszumot keresett a kommunista világgal, vagyis lemond az „emberkultusról” olyan célokért, amelyeket csak az ember rovására érhet el. Ezek a célok tényleg nem esnek egybe az „istenkultusszal.”⁶⁹

„A nemzeti kommunizmus ugyanis nem annak a tünete – mint Nyugaton beállítják –, hogy a kommunisták nemzeti platformra helyezkednek, hanem az ellenkezőjét jelenti: a nemzetiek helyezkednek kommunista platformra. (...) Tito és mások példájának semmi köze a nemzeti kommunizmushoz. Ezek egyszerűen személyes hatalmi harcok a kommunista vezérek táborán belül.”⁷⁰

>Jugoszláviában sem történt másképp. A földalatti kommunista mozgalom és a kommunista partizáncsoportok élén Josip Broz állt, aki fölvette a Tito nevet. Ez a Moszkvában képzett kommunista nemrég még (mielőtt Hitler 1941-ben rátámadt a bolsevikokra) – az akkori moszkvai instrukcióknak megfelelően – a nyugati szövetségesek ellen dolgozott, a bolsevikok oldalán álló Németország javára, most viszont, az új instrukcióknak megfelelően nem is annyira a német megszállók, mint inkább főként a csetnikek nemzeti erői ellen lépett fel, megpróbálta kiiktatni őket a játékból, és kommunista uralom alá helyezni az országot. 1943 szeptemberében, a boszniai Jajcában tartott földalatti politikai kongresszuson Tito bejelentette a monarchia felszámolását és az ideiglenes kormány megalakulását, amely „a nemzet egyetlen képviselője”.

1945. november 29-én Tito kikiáltja a jugoszláv kommunista szövetségi népköztársaságot, amelyet rögtön elismer a világ minden hatalma. 1946-ban Tito parancsára agyonlövik Draza Mihailovicot.

Pozitív hangnemre vált az amerikai propaganda, ha a jugoszláv kommunista rendszer kerül szóba. Olyan mintává válik a „titóizmus”, amelyet a szovjet tömb más „népköztársaságainak” is ajánlanak. A propaganda szócsöve megint a hasonló akcióban már kipróbált Radio Free Europe lesz. Hetente sok órában méltatja a kommunista Jugoszlávia „vívmányait”, a más kommunista országban élő hallgatók figyelmébe ajánlja ezeket. Így elmosódik vagy eltorzul a jugoszláv helyzetről kialakult összkép. A nyugati országokban üldözik és börtönbe vetik a szabadságért harcoló jugoszláviai emigránsokat, bizonyos esetekben kiadják őket, noha biztos halál vár rájuk, mert erőszakos cselekedeteket („bűnöket”) követtek el, amikor azért harcoltak, hogy megdöntsék a hazájukban a

⁶⁹ József Mackiewicz: A Vatikán a vörös csillag árnyékában. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012. 26.

⁷⁰ József Mackiewicz: A Vatikán a vörös csillag árnyékában. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012. 205-206.

kommunista rendszert. Ettől függetlenül a titóista titkosrendőrség ügynökei is alattomosan gyilkolják őket.

A kommunista Jugoszlávia belső viszonyai azután sem változtak, hogy az ország 1948-ban szakított Moszkvával. Ami a katolikus egyház helyzetét illeti, továbbra is üldözték a Szovjetunióban és más kommunista köztársaságokban alkalmazott klasszikus módszerekkel. A szocialista államban „destruktív”elemnek nyilvánították a vallást, amit föl kell számolni. Mint másutt, ott is bezárták a katolikus iskolákat, betiltották a katolikus lapokat, társaságokat, szövetségeket, szervezeteket, különös tekintettel az ifjúságiakra. Korlátozták vagy gyakorlatilag betiltották a hitoktatást. Az ismert példákat követve diverzáns, kommunistabarát katolikus mozgalmakat hívtak életre, ilyen a CMO (Cirill és Metód Szövetség). Bezártak vagy raktárrá alakítottak számos templomot. A kommunista rendszer kezdete óta meggyilkoltak kétszáznegyvenhárom papot, tizenkilenc papnövendéket, három szerzetest és négy apácát. Nyomtalanul eltűnt nyolcvankilenc pap, börtönbe vetettek százhatvankilencet. Nem pontos számítások és nyilván túlzott adatok szerint csak a szarajevói egyházmegyében mintegy tízezer helyi katolikust gyilkoltak meg. Alojzije Stepinac zágrábi érseket egy hónapig tartó per után, amelyen nem kaptak szót a védelem tanúi, tizenhat év súlyos kényszermunkára ítélték.

Nem sokkal e per után jelentette ki Tito egy zágrábi politikai gyűlésen: „Megmondtam a Vatikán képviselőinek, hogy vigyék el és váltsák le a hivatalából, különben letartóztatjuk. Vártunk néhány hónapot, mielőtt megtették.” Stepinac érsek kijelentette a bíróság előtt: „Nekem személy szerint az volt az egyetlen bűnöm, hogy nem engedtem az országot uralma alá hajtó kommunizmus követeléseinek”. Hat év börtön után engedték szabadon Stepinacot, de rendőri felügyelet alá helyezték, Krasicot jelölték ki tartózkodási helyének. 1953. január 12-én XII. Pius bíborosi méltóságra emelte. Tito „hallasz provokációnak” nevezte a pápa döntését.

Ugyanakkor még számos püspököt letartóztattak, köztük Petar Culét, Janko Simrakot, Josip Carevicet (őt meggyilkolták) és még számos más főpapot, katolikus iskolák, szemináriumok élén álló igazgatókat. Az üldözés és mindenekelőtt az agyafűrt zaklatások rendszere és az egyház belülről való bomlasztására tett kísérletek miatt hozta meg XII. Pius a végső döntést. 1952. december 27-én – bár a nyugati hatalmak még mindig a legjobb véleménnyel voltak a titóista Jugoszláviáról – megszakított az országgal minden diplomáciai kapcsolatot.

VI. Pálnak szívügye volt az, hogy helyreállítsa a kommunista Jugoszláviával az 1952-ben megszakadt baráti kapcsolatokat. Ebben kétségkívül akadályozták az odaát, Jugoszláviában lévő püspökök. (Szerencséjére Stepinac bíboros, zágrábi érsek, aki mindvégig rendőri felügyelet alatt állt, 1960-ban meghalt.) VI. Pál ekkor úgy döntött, félreállítja a megegyezést akadályozó püspököket, és a fejük fölött köti meg az egyezményt. Már 1964 júniusában elkezdődtek a megbeszélések. Kétoldalú tárgyalások folytak a vatikáni államtitkárság és a kommunista Jugoszláviát kormányzó párt képviselői között, a püspöki kar tagjaival nem konzultáltak. Két évvel később, 1966. június 25-én eljutottak az egyezmény aláírásáig.

Az egyezményhez mellékelt jegyzőkönyv értelmében az egyház és a püspöki kar tevékenysége Jugoszláviában „az alkotmányban és a törvényhozásban megfogalmazott alapelveken nyugszik, amelyek garantálják a lelkiismereti szabadságot, a kultusz szabadságát, az egyház és az állam szétválasztását, minden vallási közösség jogi egyenlőségét, jogi személynek ismerik el ezeket a közösségeket”

Ez azt jelentette, hogy az Apostoli Szentszék a legteljesebb mértékben elfogadja az egyház és a „szocialista állam” szétválasztásának elvét, a kommunista alkotmányt nemcsak betű szerint, hanem szellemiségét tekintve is hitelesnek ismeri el, a katolikus hierarchia és klérus gyakorlati tevékenységét pedig kizárólag a vallási szférára korlátozza, a belső kommunista törvényhozás által kijelölt keretek közé szorítja.

A jugoszláv kormány elismeri az Apostoli Szentszék kompetenciáját a vallási ügyekben, azzal a megszorítással, hogy ezek nem sérthetik „Jugoszlávia Szocialista Szövetségi Köztársaság belső rendjét”.

A hozzáértő kommentátor, a vatikáni ügyek kommunista szakértője, Ignacy Krasicki cikket közölt erről a paktumról a *Zycie Warszawy* 1966. június 30-i számában, melyben „a józan ész diktálta cselekedetnek” nevezi a megjegyzést, és a következőket írja:

„Az Apostoli Szentszék lényegében kötelezettséget, felelősséget vállalt azért, hogy a jugoszláv püspöki kar és papság nem él vissza a helyzetével, nem állítja politikai célok szolgálatába a vallásos érzéseket. Így hát az egyezmény értelmében a Vatikán kijelenti, hogy – nincs kivétel – egyetlen jugoszláv pap tevékenysége sem használható fel politikai célokra. Az Apostoli Szentszék is elítéli a klérus minden államellenes felforgató tevékenységet, s a maga részéről kötelezettséget vállal arra, hogy fegyelmi büntetést ró ki az ilyen tettekért felelős papokra.”

Nagyon úgy néz ki, hogy az események minden tekintetben pozitív értékelése a legteljesebb mértékben indokolt a kommunisták részéről. Két hónappal később, 1966. április 27-én VI. Pál fogadja a Vatikánban Gromiko szovjet külügyminisztert. Ekkor már harmadszor találkozott a pápa a szovjet diplomatával, ha beleszámoljuk a két korábbi New York-i találkozót. Meg kell jegyezni, hogy Sztálin halála után, 1955-ben helyreállt a „testvéri kapcsolat” a Szovjetunió és Jugoszlávia között. Gromiko ekkor fenntartás nélküli elismeréséről biztosította a pápát a béke és minden ember érdekében végzett tevékenységéért. Nem sokkal ezután ünnepelték VI. Pál koronázásának harmadik évfordulóját. Ebből az alkalomból beszédet mondott a bíborosi kollégium tagjainak, és más egyebek mellett nagyra értékelte a Jugoszláviával kötött egyezményt, ugyanakkor kiemelte a Gromiko miniszterrel folytatott megbeszélések rendkívüli jelentőségét. VI. Pál „nagy, nemes országnak” nevezte a Szovjetuniót ebben a beszédében.⁷¹

>Íme, az Apostoli Szentszék kiterített bíborszínű szőnyegén, a Svájci Gárda acélalabárdjain tükröződő fényben (a *Guardia Nobile*t és a *Guardia Palotina*t, jó példát mutatva a „leszerelésből”, pont abban az évben eresztették szélnek) ott lépked tiszteletadás mellett, hogy kezét szoríthasson a pápával a százszoros, nem potenciális, hanem valóságos gyilkos, a feleségével, Jovánkával, aki – és ez nem legenda – kihallgatás közben nemegyszer tűnt ki rendkívüli kegyetlenségével. Bár nem jegyezték fel a Tito által, a parancsára és a

⁷¹ József Mackiewicz: *A Vatikán a vörös csillag árnyékában*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012. 61-66.

személyesen általa meggyilkolt politikai ellenségek pontos számát, mert egyik nemzetközi bíróság sem tartotta bűnösnek. Mint ahogy Sztálint sem nyilvánította bűnösnek, egyébként a régi és új – nem német – tömeggyilkosok közül senkit sem tekintett annak. Mégsem titok, ellenkezőleg, tudhatjuk mind a sajtóból, mind a könyvekből, hogy Tito emberek tízezreit, túlzott becslések szerint százezreit ölte meg a Balkánon, különösen a kollaborációval vádolt katolikus lakosság, Mihailovié csetnikjei és a királpárti szerbek, horvátok, szlovénok között végzett nagy pusztítást. A kommunista uralom idején tomboló terror elől újabb tízezrek menekültek el az országból. Mivel magyarázható hát, hogy a pápa ilyen meleg fogadtatásban részesítette a nagyméltóságú vendéget?

Erre rendszerint azt a tömör választ kapjuk, hogy a Szentatya az emberek javát tartja szem előtt, még attól sem zárkózik el, hogy jó szívvel forduljon a bűnösök felé, elfeledje a múltban elkövetett bűneiket, ha ez a jövőben megegyezéshez vezethet és békét teremthet az emberek között. Nagyon szépen hangzik, ha így állítjuk be az ügyet. De tudunk más bűnösről, igaz, ő csak potenciálisan az, nem ő maga követte el a bűnöket, mint Tito. Ő Rudolf Hess, tulajdonképpen az volt az egyetlen rábizonyított bűne, hogy 1941 májusában Skóciába repült, és állítólag azzal a szándékkal landolt, hogy rábeszéli Nagy-Britanniát a Szovjetunió elleni közös akcióra. 1894-ben született, 1946-ban életfogytiglani börtönre ítélték, ma már öregember, és háborús bűnösként végzi be az életét egy cellában, amelyet vasszigorral őriz a világ négy legnagyobb hatalma. Hiába próbálnak kegyelmet kérni neki, minden igyekezetet meghíúsít a Szovjetunió merev álláspontja. Egyébként már a nürnbergi perben is az életfogytiglani börtön ellen szavaztak a képviselői, halálbüntetést követeltek neki. Ha viszont azt nézzük, Hess mint ember milyen bűnöket követett el, ezek fajsúlya minimális Tito bűneihez képest. Mégis elképzelhetetlen, hogy a Szentatya kegyeskedik közbenjárni, javítani egy ember sorsán, vagy legalább audiencián fogadni a családtagjait, akik ilyen közbenjárásra kérnék. Ha ez esetben is annyira aggódna az emberért, annak végzetes politikai következményei lennének, nem az egyház által hirdetett evangéliumra, hanem a Vatikán politikájára nézve.

Galambok röppennek föl és szállnak le, hogy fölcsipegessék az eljűk szórt magokat. Galambok, a béke és a Szentlélek szimbólumai. Picasso galambjai. Öröm a szemnek, ha rájuk pillant a palota ablakából, a trifóriumról. Velencében mérgezett magokat kezdtek eljűk szórni, hogy pusztuljanak egy kicsit, ne mocskolják össze ennyire a műemlékeket, az oly szépen épített lodzsákat, gloriettekét és timpanonokat. Szokványos, hasznos dolog, ez nem dráma, hanem városrendezés. Erről nem beszélnek a békekongresszusokon, olimpiákon, amikor csapatostul eregetik a szimbolikus galambokat, ezeket a hétköznapi életben amúgy elég összeférhetetlen teremtményeket.

Mint vatikáni körökben hangsúlyozták, Tito fogadása különösen nagy megtiszteltetés volt a pápa részéről: nyolcvan percig tartott, ez pedig jelentősen meghaladja a hivatalos látogatásokra szánt időt. Szerbül mondott beszédében Tito nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy tiszteletben kell tartani az egyes nemzetek függetlenségét és szuverenitását, és meg kell szüntetni „a gyarmatosítást, az alárendeltséget és a diszkriminációt minden formáját”.

VI. Pál a maga részéről idézte a jugoszláv kommunista alkotmány normáit, amely „védi az emberi méltóságot, és lehetővé teszi a személyiség fejlődését”, Az Apostoli Szentszék és Belgrád baráti viszonyát ékesszóló példának nevezte, amely azt mutatja, hogy „a katolikus

egyház és a kommunista államok békében élhetnek egymás mellett, békében is kell élniük. Az egyház elveti azt a lehetőséget, hogy beavatkozzék bármely állam belügyeibe, csak törvényes jogot követel arra, hogy Istent és az embereket szolgálja.”

Miután Tito elnök hazatért a vatikáni látogatásból, nagyon elégedetten beszélt a találkozóról, s mint mondta, meg van győződve arról, hogy a jövőben gyümölcsözőnek bizonyul. Többek között a vatikáni sajtó hozzáállását méltatta, amely nagyban hozzájárult a látogatás sikeréhez. Itt azt is hangsúlyozta, hogy a nemzetközi ügyeket „hasonlóan vagy pontosan ugyanúgy látják” a pápával. „És mindegyik megoldható a békés egymás mellett élés keretei között.”

De nemcsak a vatikáni sajtó értékelt pozitívan a kommunista Jugoszláviával kötött paktumot. Nemcsak a békés egymás mellett élést hirdető „haladó” katolikus lapok, hanem szinte az egész világsajtó úgy állította be a megegyezés eredményeit, mint „az enyhülés és a világbéke felé vezető úton tett nagy lépést”. Sajátos módon tért el ettől az egyöntetű megítéléstől a párizsi Le Monde. Ez a lap rendszerint a „progresszizmus” és a békés egymás mellett élés szószólója, most még egy lépéssel továbbment, ezúttal védelmébe vette a „fiatal papok” és a haladó katolikusok „evolúcióját”: „az autonómia felé mutató gondolatokat és tetteket nem kell korlátozniuk azoknak a kölcsönös garanciáknak, amelyeket egyrészt a szocialista állam, másrészt pedig a Vatikán ad”. A Le Monde 1971. március 31-i számában arra a következtetésre jut a szerző: „paradox módon újjászületik a »két kard«, az egyház és az állam régi szövetsége a marxista hatalom és a katolikus hierarchia között”...

De voltak, akik a leghatározottabban tiltakoztak, és elítélték a paktumot. Így például a Mexikóban megjelenő El Sol de México 1997. számában, 1971. május 14-én közölték H. Leclerc „Az egyház helyzete Jugoszláviában” című cikkét, melyben a következőket írja a szerző:

„Jugoszlávia úgynevezett felszabadulása után láthattuk a kötszerrel bebugyolált Vovski atya fényképét (elevenen akarták elégetni). Vannak fényképek a folyó vízébe fojtott papok holttestéről. Harminc papot gyilkoltak meg, négyszázharmincat lőttek föbe parancsra, de ítélet nélkül; ezret börtönöztek be és ötszázat száműztek ... Nincs hát semmi különös abban, hogy amikor az emberek véréből megrészegült Broz Tito évekkel ezelőtt a katolikus Mexikóba érkezett, számos szervezet és társaság tiltakozott e véres kezű hóhér látogatása ellen. (...) Ma, miután aláírták az egyezményt a kommunista rezsim és az egyház között, nem üldözik Jugoszláviában a papokat, különösen nem a progresszistákat. Ellenkezőleg, egy rendőrparancsnok például, aki olyan városban működik, amelyet sok turista keres föl, azt követelte a helyi kolostor priorjától, hogy a szerzetesek mutatkozzanak az utcákon csuhában és kámzsában, mert az olyan benyomást kelthet, mintha vallásszabadság lenne. (...) Bármilyen idilli is a kapcsolat a haladó katolikusok és a kommunisták között, a jugoszláv sajtó még így is arra panaszkodik, hogy a Jugoszláv egyház túlságosan »konzervatív«, ha összehasonlítják a nyugati »zsinat utáni« egyház más központjaival, amelyek nem riadnának vissza attól, hogy lázadjanak az elmaradott enciklikák ellen, mint írják a Vjesnik 1970. szeptember 20-i számában.”⁷²

⁷² József Mackiewicz: A Vatikán a vörös csillag árnyékában. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2012. 68-71.

Montreali üdvözlés és sajtóértekezlet

Mindszenty bíboros – már az emigrációs útjai alkalmával – 1973. szeptember 19-én Montrealban, a kanadai Szent István millenniumi ünnepek alkalmából, két hetes észak-amerikai körútja során a montreali magyarok körében elhangzott köszöntésre elmondta, hogy „amikor először járt itt 1947-ben, sokan rá akarták beszélni, ne menjen vissza Magyarországra. Akkor visszamentem, mondta a magyar főpap, mert a pásztornak a nyája mellett van a helye. Megköszönve az érsek szavait, a bíboros hangoztatta, hogy az egyháznak mindig szüksége volt és szüksége van ma is a hit tanúira. Ami ma Magyarországon erkölcsi, lelki síkon végbemegy, mondta egy helyen Mindszenty bíboros, siralmas, lesújtó. Az orvosok, pedagógusok egy része a rendszer ösztönzésére arra vállalkozott, hogy megrontsa az ifjúságot és külön is a fiatal nőket. A rendszer a bűnös – fejtegetése további részében Mindszenty bíboros elmondta, hogy Angliában például sokat imádkoznak a magyarokért, mint kelet-európai népert. Nem vagyunk kelet-európaiak, emelte fel hangját, még akkor sem, ha a diplomaták így átminősítenek. Közép-európaiak vagyunk, akik mindig is voltunk. Vigyázzunk a fogalmakra – ha Magyarországról szólunk, mondjuk mindig, hogy Közép-Európa és ne mondjuk, hogy magyar kormány, hanem: magyarországi rendszer.”⁷³

Ugyancsak az ebből az alkalomból rendezett sajtókonferencián nyilatkozatában Mindszenty bíboros – feleletként az akkor aktuális chilei eseményekkel kapcsolatos kérdésre – párhuzamot vont az 1956-os magyar szabadságharc eltiprói és a megdöntött Allende-rendszer között (kiemelés – KG), rámutatott a marxista szocializmus bármely földrészen való tarthatatlanságára.

„Elkerülhetetlen volt, hogy a chilei eseményekkel kapcsolatban ne kapjon kérdést az újságíróktól Mindszenty bíboros. Azt kérdezték tőle, vajon nem emlékeztetik-e a chilei események bizonyos hasonló katonai intervenciókra Európában? Nyilván az 1956-os magyar szabadságharc és az 1968 prágai tavasz szovjet vérbefojtására gondoltak, akik a kérdést feltették. Egyik lap másnap némi bosszankodással állapította meg, hogy a magyar bíboros kitért a válasz elől és helyette emlékezetbe idézte a múltat, mikor erről beszélt ebben az összefüggésben, hogy a második világháború végén a nyugati nagyhatalmak felszámolták gyarmataikat, de egyidejűleg gyarmati sorsba jutott Európában 120 millió ember és ráadásul olyan gyarmatosító uralom alá, melynél kegyetlenebbet és rafináltabbat nem ismert eddig a történelem.

⁷³ Életünk – 1973. szeptember 19. Mindszenty bíboros nyilatkozata Montrealban. In: „Sampson Frank” 3.2.1. Bt-862/4 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.

A nyugati közvéleményben uralkodó tájékozatlanság szomorú jelének kell tekintenünk, hogy újságírók és köztük baloldali tájékozottságú katolikusok is Allende liquidálásához hasonlítják a magyar szabadságharc vérbefojtását. Mindszenty bíboros érthetően nem ment bele annak fejtegetésébe, hogy *a két egymástól független és különböző eseménynek csak egyetlen közös vonása van: Magyarországon és Chilében is kiderült, hogy a marxista szocializmust csak addig lehet fenntartani, amíg a diktatórikusan gyakorolt államhatalmat a nép az elvtársak kezéből ki nem veszi.*⁷⁴

Zárszó⁷⁵

„Ma rossz a világ. Sokszor fejünkbe ötlük a gondolat, nem hagyja-e el Isten ezt a világot, nem hagyja-e sorsára? Kívánva kívánom, hogy mindannyiunk lelkében a remény és a bizalom diadalmaskodjék a pillanatnyi kétségekkel szemben. Nem szabad elfelejtenünk azt, hogy a népi hovatarozás az embernek a gyökere és részben gyümölcse. Ha mi ismerjük a rab népek körében és maguk a rab népek is ismerik a saját nyelvüket, kultúrájukat, népiségünknek az értékeit, akkor ezzel mindenesetben az emberiségnek hoznak nagy értéket; és magukra fölhívván a figyelmet, megszabadulnak olyan példaktól, amelyeket itt-ott tapasztalunk a világban, hogy – nem ismerve a saját múltjukat, a saját történelmüket – idegen világban elkallódnak, hulló falevelek lesznek minden meggyőződés és öntudat nélkül, és az emberiség fáján – mint ilyenek – értéktelennek bizonyulnak.”⁷⁶

Bízunk a Gondviselésben – s nem hiába! Ezzel a mondattal zárul Mindszenty József esztergomi érsek 1956-ban a magyar nemzethez és a világhoz intézett híres, a kommunisták által meghamisított rádiószózata.⁷⁷

Ennek a beszédnek az ismeretében feltehetjük a kérdést, milyen kilátásaink vannak, és egyáltalán mi lehet a vigasztalásunk ebben a mai helyzetben? Ehhez meg kell gondolnunk azt, hogy egyrészt a földi élet nem a *végső* igazságszolgáltatás helye. Másrészt, bármilyen hatalommal is kell szembenézni, mindig igaz az állítás, amit Jézus Pilátusnak mondott, amikor az őt – gúnyruhába öltöztetve – az alábbi szavakkal kérdőre vonta: „Hát nem tudod, hogy hatalmam van rá, hogy szabadon bocsássalak, de hatalmam van arra is, hogy keresztre feszíttesselek?” (Jn 19,10.) Jézus erre csak ennyit mondott: „**Nem volna fölöttem hatalmad, ha onnan felülről nem kaptad volna!**” (Jn 19,11.) Bár a rossz az Istennek nem kifejezett

⁷⁴ Életünk – 1973. szeptember 19. Mindszenty bíboros sajtónyilatkozatai Montrealban. In: „Sampson Frank” 3.2.1. Bt-862/4 Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára. Az értékes szakmai konzultációkért, valamint a dokumentumok előkészítéséért és rendelkezésre bocsátásáért köszönetet mondok *Vörös Gézának*, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára levéltárosának.

⁷⁵ In: Krajsovszky Gábor: Isten és a történelem előtti felelősséggel – az 1956-os Szabadságharc félévszázados évfordulóján http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/pdf/KG_1956_5.pdf

⁷⁶ Mindszenty József bíboros beszéde Münchenben, 1974. július 3-án a „Haus der Begegnung”-ban (Találkozások Házában). In: Cserháti Ferenc: Magyarok a bajor fővárosban. METEM Budapest, 2016. 160.

⁷⁷ Mindszenty József: Emlékirataim. Budapest, Szent István Társulat, 1989. 437-441.

szándéka, hanem csak megengedése, így nem alaptalan az irgalmában való töretlen bizakodás.
Az Istent szeretőknek minden a javára válik!

Ennek gyakorlati kivitelezését Mindszenty bíboros 1974-ben egy sajtókonferencián így jelölte meg: „1956. november 4-én reggel, amikor a szovjet tankok támadása elől – mint akkor gondoltam: ideiglenesen – menedéket kerestem az amerikai követségen, személyemben a magyar szabadság szimbólumát köszöntötte a követ. A volt Magyarország elmúlt, a történelem nem állt meg. Az eljövendő Magyarországnak alapvető emberi jogokon, szabadságon, önrendelkezésen kell felépülnie. Mivel a jelen magyar uralom nem erre épült, nem tehetek mást, mint küzdök a leendőért, az eljövendőért.”⁷⁸

Tollas Tibor: M I N D S Z E N T Y⁷⁹

Lassú tűzhalál lett magányod,
törpék fölé nőtt óriás.
Fáklyánk voltál, látványos fárosz,
ma hamuban izzó parázs.

Kétoldalt szítják majd a lángot
kegyetlen inkvizítorok:
Róma-Bizánc közt állsz, mint vádlott,
máglyádból néma vád lobog.

Diplomaták és börtönőrök
tanácsa, kegyes püspökök
ármányán átlátsz Mesteredre:
nem Róma, csak Krisztus örök.

Kenyér és cirkusz kell a népnek,
a vértanúk veszélyesek.
- Hitetlenek, vagy keresztények,
készül az alku, féljete! –

Üzennéd fogoly társaidnak,
Mária népe tetszhalott,
Szobrodat kősziklából vésik,
I g a z o l n a k a századok.

⁷⁸ Mindszenty-leveleskönyv Gondolatok a bíboros leveleiből 1938-1975 Összeállította: Mészáros István Budapest, 1997. 99.

⁷⁹ Füzér Julián: Szentnek kiáltjuk! Katolikus Magyarok Vasárnapja, Youngstown, Ohio, USA, 1987. 429.

FÜGGELÉK

Major Sándor atya visszaemlékezése Mindszenty József hercegprímásra

„1948-ban az ávosok már készültek, hogy letartóztatják Mindszenty bíborost. Szó szerint körülvették a primási palotát.

– *Mikor látták őt utoljára?*

– Egy személyes élményemet mondom el vele kapcsolatban. Akkoriban minket, végzősöket jelöltek ki, hogy minden második héten felváltva menjünk ministrálni a primás miséjére. A szentmisék után a bíboros úrnak az volt a szokása, hogy leült velünk a folyosón, kérdezősködött, beszélgetett, próbált erősíteni bennünket. Soha életemben nem készült rólam annyi fénykép, mint akkor, hiszen ahányszor csak beléptünk a primási palotába, vagy kijöttünk onnan, mindig lefotóztak minket az ávosok, rögzítették, ki megy be, ki jön ki. Az egyik ilyen alkalommal, karácsony napján osztálytársaimmal együtt ministráltam neki. A mise után aztán a bíboros különösen hosszú ideig ott tartott bennünket. Arról beszélt, hogy őt most letartóztatják, ki fogják végezni, mert útban van a kommunistáknak, minket pedig arra biztatott, hogy tartsunk ki az Úristen mellett, és ne ijedjünk meg semmitől. Amikor elbúcsúztunk, és mentünk lefelé a lépcsőn, még utánunk szólt, és ez volt az utolsó mondata, amit hallottunk tőle: Fiaim, ne felejtsetek el, hogy ezekkel nem lehet alkudni! Mi elmentünk, őt másnap letartóztatták. Ez volt tehát az utolsó találkozásunk – akkor.

– *Később újra találkozott vele?*

– Jóval később, amikor már kismarosi plébános voltam, és megkaptam a nyugatra szóló, kék útlevelemet, egyszer meghívott magához Bécsbe az egyik korábbi osztálytársam, aki akkoriban ott volt káplán. Úgy döntöttem, kimegyek hozzá. Abban az időben az a Gianone Egon prelátus volt a bécsi Pázmáneum igazgatója, aki valamikor, újmiséskorában Nagymaroson volt káplán, és Kismarosra is gyakran kijárt. Amikor meghallották Kismaroson, hogy megyek Bécsbe, a régi ismerősei szóltak nekem, hogy menjek fel Gianone atyához, és adjam át az itteniek üdvözlését, mert nagyon jó szívvel vannak iránta. Így is történt, elmentem hozzá, elbeszélgettünk. Nem akartam kellemetlen helyzetbe hozni, nehogy zaklassák miattam, de annyit megkérdeztem tőle, hogy itt van-e a bíboros úr. Azt mondta, hogy igen, itt lakik éppen fölötte, a felső emeleten. Többet nem is kérdeztem róla, majd amikor befejeztük a beszélgetést, kikísért a külső kapuig, és ott elbúcsúztunk. Ekkor elmentem a legközelebbi utcasarokig, ott vártam egy kicsit, és amikor már úgy gondoltam, hogy fölmehetett a szobájába, visszafordultam. Ismét bementem a Pázmáneumba, a második emeletre. bekopogtam, egy nővér nyitott ajtót. Biztos vagyok benne, hogy nem mondtam meg a nevemet, annyit mondtam csupán a nővérnek, hogy magyar pap vagyok, és a bíboros úrtól két perc kihallgatást szeretnék kérni. Bement, én az előszobában maradtam. Egészen rövid idő telt

csak el, amikor az ajtó kinyílt és ott állt velem szemben a bíboros. Szájára tette kezét, hogy ne szóljak, nézett egy darabig, majd azt mondta: *Te vagy az a kispap, aki az utolsó esztergomi misémen ministráltál.* A döbbenettől alig jutottam szóhoz. Annyi szenvedés után még emlékszik ilyesmire. Bevitt, beszélgetni kezdtünk. Rögtön megkérdezte, mit adhat nekem, mit tud segíteni. Akkor én azt feleltem: *nem kérek semmit, megvan mindenem, inkább én hoztam ajándékot.* Kérdezi: *Mit?* Erre mondom: *Talán tetszik emlékezni, mit mondtok nekünk az utolsó beszélgetésünkknél.* „*Fiaim, ne felejtsetek el, ezekkel nem lehet alkudni.*” *Én most csak azt szeretném mondani, hogy ezt a leckét, hála Istennek, sokan tudjuk.* És ekkor ez a nagyon kemény ember egy pillanatra elhallgatott, elcsöndesült, majd láttam, amint elejt egy pár könnycseppet. Nem sokkal később, talán néhány hónap múlva halt meg.”⁸⁰

Balázs Béla püspökatyá visszaemlékezése egyik nevezetes belügyis kihallgatására

Anyanyelvünk

„Akkor történt, amikor már órák óta hallgattam a BM-ben. Arra még emlékeztem, hogy a Gyorskocsi utcáról léptem az épületben. Felkísértek egy emeleti irodába, szembeültettek az ablakkal, úgy, hogy a Kacska utca felé bámulhattam a semmibe. Mögöttem a párnázott ajtó, kulcsra zárva, előttem az otromba íróasztalon vészjósló akták. Reggel óta záporoztak a kérdések, ki szólt kinek, és ki volt a vezetőnk, meg hogy mit csináltunk, mire gondoltunk. Közben – az idő múlásával fordított arányban – lassan, de biztosan esett a „dráma” feszültsége. Délutánra a „szigorúan titkos” eljárás már határozottan kezdett unalmassá válni. Sajnáltam a körülöttem fontoskodó, egymást váltogató tiszteket. Nehezen tákolták össze ezt az ügyet, az ő ügyüket, amitől a keresetük függött. És akkor – magam sem tudtam, miféle erő szállt meg –, váratlanul megszólaltam:

– Szeretnék valamit elmesélni.

Mintha villanyáram érte volna, úgy felelevenedett erre kihallgatóm:

– Na végre! Beszéljen csak!

– Olvastam valahol, az amerikaiak a II. világháború vége felé navahó indiánokat is besoroztak. Szegénykék az égvilágon semmihez sem értettek. A csendes-óceáni egységekhez osztották be őket, a hírszerzőkhöz. A híreket – mivel még angolul sem tudtak – saját nyelvükön, a navahón továbbították, és csak a célállomáson fordították vissza angolra. A japán kémelhárítás természetesen észlelte az adásokat. A háború végéig megfeszítve dolgoztak, hogy megfejtsék, miféle titkos kódot, milyen jelrendszert használnak az amerikaiak. Nem jöttek rá, hogy nincs titok, nincs trükk, csak az anyanyelvüket beszélik... Na már most – tértem vissza a jelenbe –, maguk évek óta lázasan keresik a Regnum „titkát”, lehallgatják telefonjainkat, felbontják leveleinket, figyelik minden lépésünket. Ha valaki a világon ismer minket, akkor önök biztosan. Maguk tudják a legjobban, politikával nem foglalkoztunk, valutát nem csempésztünk, és eddig, hála Istennek, semmi komolyabb ballépést nem követtünk el. Egyet azonban nem vettek észre.

– Mi az? – csapott le mohón az én tisztem.

⁸⁰ Réti József: Kilencven év a kereszt alatt – Major Sándor atya élete. Szerzői kiadás Kismaros, 2010. 55-57.

– Csak annyi, hátha azért nem találtak eddig se titkot, se trükköt, mert az nincs. Más viszont van. Hátha mégiscsak van Isten, és mi Őbenne mégiscsak hiszünk, és ezért tettük, amit tettünk, mi az „anyanyelvünkön”beszéltünk!

Filmezni kellett volna azt az elképedt arcot, azt az örökkévalóságnak tűnő pár másodpercnyi csendet. Egyszerre csak megrázkódott. Hatalmasat ordítva, ököllel rávágott az asztalra, csak úgy ugrált az üveg hamutartó.

– Ugyan kérem! Én nem hiszek Istenben, én itt a földön élek, Magyarországon! Itt pedig proletárdiktatúra van. Itt az lesz, amit mi akarunk!!! Érti?

– Értem én – válaszoltam halkán, visszahúzódva melankóliámba – csak arra gondoltam, a jó detektív az összes lehetőséget végigvizsgálja. Csak segíteni akartam.

Most, sok év múltán még mindig ámulok, ha erre a jelenetre visszaemlékszem. Mitől döbbsent meg ennyire az a hivatalnok?

Amikor a csillagászok a Neptunusz „pályazavarain” töprengtek, hamar rájöttek, kell ott még valami más erőnek is lenni, ami nem látszik, de hat. Így találtak rá az addig ismeretlen bolygóra, a Plútóra. Hasonlóságot érzek az ismeretlen bolygó és a Regnum között.

Ma már nyugodtan bevallhatjuk, mi szemlátomást „pályazavarokat” okoztunk a hatalmas államgépezetnek. Igen ám, de mivel? Én csak játékokra, tábortüzekre, izgalmas akadályversenyekre emlékszem. A hajnali misére a füzéri várkapornában és az éjszakai szentségimádásra a Börzsönyben. Az jut eszembe, hogy a Regnumban tanultam evezni, teniszezni és táncolni; itt kezdtem ismerni magamat és szeretni a másikat. Ezek közül vajon melyik lehetett a „bűncselekmény”? Mi sohasem jöttünk rá, de nyilván a Hatóság sem erre gondolt. A méta vagy a vándortábor nem ütközött paragrafusba. Nem a tetteinkkel volt a baj, hanem a pusztá létünk fáj egyeseknek. Okkal.

Ma már – megilletődve, a méltatlanságunk tudatában –, tudjuk, az „erő túlradó nagyságát” (2 Kor 4,7) hordoztuk. Rajta kívül más titkunk nem volt. Az Ő nyelvét beszéltük..., és ez volt az a pont, ahol az a régi belügyis feladta a nyomozást.”⁸¹

Major Kálmán veszprémi spirituális az utolsó szó jogán

Nem csak az esztergomi érseket, hanem a többi egyházmegye vezetőjét, szemináriumi előjáróit is erőszakkal az ellenőrzése alá vonta vagy bebörtönözte az idetelepített bolsevik hatalom, amelynek – az ártó szándékon és tetteken kívül – semmi köze nem volt se a magyarsághoz, se a kereszténységhez. Az alábbiakban Major Kálmán, veszprémi spirituális 1952-ben az utolsó szó jogán elmondott beszédéből olvashatunk részleteket, amelyet a Budapesti Megyei Bíróság előtt, a veszprémi kispapok perében mondott el. Ebben igen bátor hangon leplezi le az ellene és az egyház ellen felhozott vádak teljes valótlanágát.

„Tisztelt Megyei Bíróság! Az én világnézetem legelső és legfőbb képviselőjét, Jézus Krisztust kettőezer évvel ezelőtt bíróság elé állították és ott azzal vádolták, hogy fellázítja a népet és uszít a fennálló jog meg államrendszer ellen. E súlyos vádak hatására még a

⁸¹ Balázs Béla – Bolberitz Pál: Regnum Marianum. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest, 2016. 143-144.

néptömeg is akkor inkább követelte a többszörös gyilkosnak, Barabásnak a szabadon bocsátását, sem mint Jézus felmentését.

Most én is bíróság előtt állok (...) a krisztusi világnézetet hirdetem elhajlás és megalkuvás nélkül, munkám során is, az élet egész területére vonatkoztatva.

Ennek a világnézetnek a hirdetése közben magától értetődő természetességgel különös tekintettel voltam Rómára, az Apostoli Szentszékre, úgy, mint ahogyan egy becsületes marxista is, gondolom, hogy különös tekintettel van a maga ideológiájának hirdetése közben még innen Magyarországról is, még 1952-ben is, világnézetének központjára, Moszkvára. Azonban a krisztusi világnézetet nem csak egyszerűen hirdettem, hanem olyan meggyőződéssel hirdettem azt, amelyik szerint a krisztusi világnézetten kívül nincs még egy világnézet, amelyik helyesen tudná ma megváltani a ma ezer és százezer problémával küszködő emberiséget. Mert az én felfogásom, meggyőződésem és vallásom szerint ennek a világnak nincs több Megváltója, csak egy, és ez Jézus Krisztus és senki más. Amíg az ÁVH őrizetbe nem vett, addig azt gondoltam, hogy szabad nekem ezt a krisztusi világnézetet hirdetnem ebben az országban, hiszen itt alkotmány biztosította vallásszabadság jár ki minden egyes állampolgárnak. Amíg le nem tartóztattak, azt is gondoltam, hogy ezt a krisztusi világnézetet lehet nekem Róma irányítása és interpretálása szerint terjesztenem, hiszen ebben az országban a magyar püspöki kar és a kormány között létrejött megállapodás értelmében a római katolikus egyháznak is, ismétlem és az ismétlésben egy szót különösképpen hangsúlyozva a római katolikus egyháznak is működési szabadsága van. Azt meg, hogy több kérdésben más feleletet adtam, sokszor homlokegyenest ellenkezőt azzal, amit Magyarországon a pillanatnyilag államalkotó marxista világnézet ad, az említettek után inkább természetesnek és magától értetődőnek tartottam, tartom és tartani fogom, sem mint államellenesnek. Ezzel csak akkor lennék államellenes, lázító és izgató, ha itt Magyarországon nem szabadna hirdetni a krisztusi világnézetet, mert itt nincs vallásszabadság, ha itt tilos a krisztusi világnézetet Róma irányítása és interpretálása szerint terjeszteni, mert itt nincs működési szabadsága a római katolikus egyháznak. De mivel itt vallásszabadság van, azért amiket Veszprémben a papnövédeket képző önképzőkörben műveltünk, legfeljebb megengedett kritika, de nem lázítás. Vagy ha a tisztelt bíróság ezeket lázításnak veszi, akkor ezzel implicite azt jelenti ki, hogy Magyarországon nincs vallásszabadság, hogy itt Magyarországon nincs működési szabadsága a római katolikus egyháznak, hogy itt Magyarországon a vallásszabadság csak frázis, a római katolikus egyháznak adott működési szabadság csak mézesmadzag, hogy itt a véleménynyilvánítási és szólásszabadság csak külföld felé pufogatott propagandafrázisok, de nem olyan valóságok, amelyekből az állampolgárnak haszna lehetne. És a Rómához való hűséget is nemcsak én hirdetem, hanem engedtem és jó néven vettem, hogy ezt papnövédekem is hirdetik önképzőköri munkájuk során, különösen itt, Magyarországon, 1952-ben, amikor a katolikus papok békemozgalmában olyan szervezkedést látunk, amelyik szervezkedésben nem annyira a békén, mint inkább a mozgalmon van a hangsúly, a mozgalmon, amely előbb-utóbb Rómától, a Krisztus rendelte főtől és sziklától fogja őket elszakítani. *Utinam falsus vates sim!* (Bárcsak rossz jós lennék – KG.)

Mi naivul azt hittük, hogy itt Magyarországon 1952-ben csak van annyi joga egy római katolikus magyar papnak, hogyha valaki szemközt köpi, akkor azt a köpetet letörölhesse

magáról anélkül, hogy azzal államellenességet követne el. De ha a Magyar Népköztársaság nem szívleli azt, hogy a magyar katolikus papok törölt arccal járjanak az utcán, akkor kijelenthetjük, hogy annak a leköpött képű római katolikus papi arcnak a történelem ítélőszéke előtt sokkal nagyobb becsülete és értéke lesz, mint mások megberetvált és szappannal mosott arcának.

Jézus Krisztus 2000 évvel ezelőtt természetfeletti világnézetet hirdetett itt a földön, s amikor emiatt a bíróság elé állították, ott mégis azzal vádolták, hogy fellázítja a népet és uszít a fennálló jog és államrendszer ellen. Néró az első század második felében halomszámra végeztette ki a keresztényeket, de nem hivatalosan, nem azért, mert keresztények voltak, hanem azért, mert az volt a vád ellenük: felgyújtották Rómát.

A legelső ügyészségi kihallgatás alkalmával, aminek jegyzőkönyvét nem voltam hajlandó aláírni, azt vágták a fejemhez: amit önök Veszprémben műveltek, az egyházi mezbe bújtatott reakció volt. Erre a vádra innen felelek: amit meg önök művelnek ellenem és ellenünk, az meg törvényes mezbe bújtatott egyházüldözés!

De nemcsak nyugodt vagyok, tisztelt bíróság, hanem ugyanakkor örülök is annak, hogy a vádban hasonló voltam az én Mesteremhez. (...) A szenvedések pedig remélem, hogy eddigi elveimet csak még jobban megacélozzák, és ez az elv a következő: (...) soha nem mondani az árnyékot fénynek, sem pedig a fényt árnyéknak; soha és semmiféle körülmények között sem hajtani ezen a földön térdet senkinek sem, csak Jézus Krisztusnak. Köszönöm a bíróság türelmét. Többet szólni nem kívánok.”⁸²

⁸² Ágotha Tivadar: Megalkuvás nélkül. Veszprémi Kisapok az ateista hatalom börtöneiben. Márton Áron Kiadó, 1995. <http://www.ppek.hu/k125.htm>

http://www.eucharisztikuskongresszus.hu/AT_szemin_88.html

A veszprémi egyházmegye múltjából sorozat 21. kötete. Huchthausen Lajos: Bilingérezések. Történetek a veszprémi egyházmegye XX. századi életéből. Balatonkiliti - Veszprém 1995-2009. 143-146.

Krajsovszky Gábor: Harcold halálíg az igazság harcát. Konferencia kiadvány Rákosszentmihály, 2014. október 25. <http://www.ppek.hu/k814.htm>

Kovács Gergely okleveles posztulátor (Mindszenty József boldoggá avatása, Magyarországi Mindszenty Alapítvány) tanulmányai

Egy boldoggá avatás Lebonyolítása

1. Egy közösség, egy jogi személy, egyházmegye vagy magánszemély is kezdeményezheti a boldoggá avatást. Lényeges, hogy a boldog jelöltet Isten népe szentnek tartsa. Ez a kezdeményező az ACTOR vagyis a felperes, aki az eljárás anyagi részét is biztosítja.

2. Az ACTOR kinevezi a POSZTULÁTORT, aki az összekötő szerepét tölti be Róma felé és irányítja az eljáráshoz szükséges munkát. Ezután már elsősorban a posztulátor lesz az ügyintéző a boldoggá avatásnál.

3. Az ACTOR felterjeszti az egyházmegye főpásztorának jóváhagyásra a posztulátor személyét. Ezután a posztulátor írásban kéri a főpásztort, hogy vezesse be a boldoggá avatást. Kéréséhez mellékel a jelöltről egy rövid életrajzot. Jelzi a jelölt életszentségének hírét. Mellékeli nyomtatott írásait vagy azoknak listáját és a tanúk névsorát.

4. A főpásztor megalapítja az Egyházmegyei Bíróságot, amely a következő tagokból áll: a főpásztor (kijelölhet maga mellé egy helyettes is), a promotor iustitiae (ügyésznek megfelelő beosztás) és a jegyző. A posztulátor mint tag, jelen lehet minden ülésen, de a kihallgatásokba nem szól bele.

5. A posztulátor javasolja a főpásztornak, hogy az eljáráshoz kérje Róma, vagyis a Szentté Avatási Kongregáció engedélyét (Nihil Obstat). Ez még nem jelenti a boldoggá avatás sikerét. A Kongregáció ezt az engedélyt megadja, ha a boldog-jelölt ellen, akit már nevezhetünk Isten Szolgájának (ha férfi) vagy Szolgálójának (ha nő), nincsen semmi előzetes terhelő feljelentés vagy alapos kétség.

6. Az Egyházmegyei Bíróság elkezdheti a gyakorlati munkát. Kijelöl még teológus- és történész szakértőket, gépírókat és fordítókat. Minden tisztségviselő esküt tesz a lelkiismeretes munkavégzésre és a titoktartásra.

7. A boldoggá avatás tényét a sajtóban ismertetni kell, és mindenkinek lehetővé kell tenni, hogy Isten Szolgája életéről tanúvallomást tegyen. Minden jelentkező tanút ki kell hallgatni, legyen a vallomása kedvező vagy kedvezőtlen.

8. A szemtanúk sorát ki lehet egészíteni olyanokkal, akik Isten Szolgájának életszentségéről elbeszélés útján szavahihető szemtanúktól értesültek.

9. Az eljárás lényeges része az is, hogy Isten Szolgájának összes írásait meg kell vizsgálni és azokat is, amelyeket mások írtak róla. A fontosabb írásokat olasz nyelvre kell fordítani.

10. Az eljárás menetéről a híveket tájékoztatni kell. Nagyon kell ügyelni, hogy egy Isten Szolgáját se részesítsék idő előtt a boldogoknak vagy szenteknek kijáró tiszteletben. Egyedül Isten a szent, a boldoggá és szentté avatottakban egyedül az ő dicsősége és hatalma nyilvánul meg. A boldogok és szentek csak közbenjárnak értünk Istennél.

11. Csodákra is szükség van az eljárás sikerességéhez. Kivételt csak a vértanúk képezhetnek. Egy csoda elismerése szintén egyházmegyei szinten kezdődik szigorú és tudományos formában. A főpásztor a csoda elismeréséhez külön bíróságot nevez ki.

12. Az említett dokumentumokat szabályosan érvényesíteni kell. Nálunk minden iratot olasz nyelvre fordítottunk le. A lepecsételt, viasszal lezárt anyagot a posztulátor viszi Rómába.

A római eljárás

1. Szükség van egy római posztulátorra is vagy legalább egy ott élő összekötő megbízottra.

2. Az eljárási dokumentációt a Kongregáció iktatójában veszik át.

3. Kérni kell az iratsomó felbontását.

4. Szakemberek átnézik az iratokat és megállapítják azok hitelességét és érvényességét. Az esetleges hiányosságot pótolni kell. A tapasztalat azt mutatja, hogy nagyon fontos az egyházmegyei előkészítő munka, mert egy-egy visszakerdezés sok időt vesz igénybe.

5. Az érvényesség elismerése után egy RELATOR által elkészül - az iratok alapján - a nagy összefoglaló munka, a POSITIO.

Ennél a munkánál is előfordulhat, hogy még kiegészítő adatokat kérnek.

Ezek elkészítése időigényes lehet.

6. A POSITIO előállítása csak a Vatikán által elismert nyomdákban készülhet. Egy-egy kötet 400-450 oldal terjedelmű lehet. Az ügyek nagyságától függően több kötet (4-5) is lehet a POSITIO.

7. A nyomdából kikerült anyagot először hét szakteológus vizsgálja meg és véleményezi.

8. A véleményezett köteteket most hét bíboros is átnézi és nyilatkozik az ügyben.

9. A csoda megítélésénél segít egy orvos csoport. Feladatuk az, hogy nyilatkozzanak arról, hogy a gyógyulást tudományosan nem lehet megmagyarázni.

10. Az erények hősiességéről és a csodáról szóló nyilatkozatot a Pápa elé terjesztik. Ő ismeri el azokat. A Szentatya egy külön-külön nyilvános ülésen kihirdeti az erények hősiességét és a csoda elfogadását. Egy vértanú esetében a hitért vállalt, gyűlöletből történt gyilkosságot és annak tudatos elviselését.

11. Ha ezek a feltételek teljesültek, megállapíthatják a boldoggá avatás időpontját.

12. A szentté avatáshoz az új boldog elterjedt tisztelete és egy újabb csoda szükséges.

A szentté avatások az Egyházban (részlet)

Történeti áttekintés

A szentté avatások történetében három korszakot különíthetünk el egymástól:

- az I-V. századig tartott a népi- vagy spontán szentté avatások kora;
- a VI-XII. századig a püspöki kanonizációk időszaka;
- és végül harmadikként, a mindmáig érvényes pápai szentté avatások korszaka következett, aminek kezdeti időpontját a X-XIII. század közé tehetjük.

Mindegyik korszakból átörökölt valami fontosat a középkor végén rögzített és rendszerezett kanonizációs gyakorlat, ami 1588-ban a Szertartások Bizottsága keretében intézményesült.

Az első szakasz

Az első, ún. népi- vagy spontán korszak fő jellegzetessége, hogy a keresztényüldözés sújtotta egyházközösség a nyilvánosan lezajlott kivégzések során vértanúhalált halt tagjait magától értetődő természetességgel részesítette egyrészt a családoknál szokásos gyászszertartásokban, másrészt az ennek kereteit túllépő és a római forrásokban is dokumentálható kultikus tiszteletben. Ennek első keresztény forrása a II. századból való, lényegi eleme a földi születés helyett az égi születés napjának megünneplése, és a "gyémántnál értékesebb" földi maradványok megbecsülése.

Ebből a korszakból öröklődött tehát a szentté avatások mindenkori alapkövetelménye, a hívek egyre szélesedő táborában élő tiszteletnek, vagy későbbi kifejezéssel a szentség hírének szükségessége, ami nélkül senki nem avatható boldoggá vagy szentté. Ezekből az évszázadokból örököltük az ereklyék tiszteletét és a szentek emléknapjának alapvető meghatározási gyakorlatát is.

Látható tehát, hogy a szentek tiszteletét nemcsak hogy nem a felsőpapság vezette be a keresztény gyakorlatba, hanem egyenesen a hívek spontán igényeit és tiszteletnyilvánítási formáit fogadta el, karolta föl, és amint ez elkerülhetlenné vált, terjesztette ki rá a püspök főpásztori ellenőrzését és joghatóságát.

A második szakasz

A püspöki szentté avatások korának fontos újítása volt egy kezdetleges vizsgálat bevezetése a kanonizáció folyamatába, éppen a korábbi visszaélések kiküszöbölésére. Püspöki dekrétumok rendelték el az életrajz összeállítását éppúgy, mint a csodák kivizsgálását, és szintúgy ezek rendelkeztek a szentté avatás idejéről és módjáról, ami a nyilvános és közösségi tisztelet kezdetét jelentette. A püspöki kanonizáció elengedhetetlen szertartása volt a szent

testének oltárra emelése (elevatio), vagy ha szükséges volt, akkor ezt megelőzően a méltó helyre, egy kiválasztott templomba szállítása (translatio).

Ennek a korszaknak jelentős öröksége az ekkor még általános, de később egyre aprólékosabbá váló vizsgálat szükségessége, valamint - ha ez lehetséges -, az ereklyék szerephez juttatása a kanonizáció szertartásai során. A jelenleg hatályos előírások ezenkívül ismét a szentté avatás fontos szereplőjévé tették a helyi püspököt, ha nem is a végső döntés meghozatalában, hanem az eljárás megindítása és lefolytatása terén, de erről még szó lesz II. János Pál pápa kanonizációs jogalkotásának bemutatása kapcsán.

A harmadik szakasz

A pápai kanonizáció kezdeteit és kizárólagossá válását kettős körülmény tette indokolttá. Egyrészt Róma püspökének egyre jobban kibontakozó tekintélye, ami egyszerűen vonzóvá tette az általa végzett, rangosabbnak és fényesebbnek tekintett szentté avatást. Másrészt, sajnálatos visszaélések kényszerítették az Egyház legfőbb pásztorát először egyedi, majd egyre általánosabb közbelépésre a szentté avatások terén. Róma döntő szava, mint a kanonizáció kötelező feltétele, IX. Gergely pápa 1234-ben kiadott dekrétumgyűjteményében rögzült, majd folyamatosan bevett gyakorlattá vált. VIII. Orbán pápa 1625-ben kiadott rendelete ennek a folyamatnak a sikeres végét jelzi, ettől kezdve nincs szentté avatás pápai döntés nélkül. Ez a század, a XVII., a boldoggá avatások első százada, ennek az új intézménynek a bevezetésére lelkipásztori okokból azért került sor, hogy a túlságosan lassú kanonizációs eljárásokba egy belátható időn belüli eredmény iktatódjon, egy "fél szentté avatás". Érdekes tény, hogy a ma érvényes kanonizációs alaptörvényben, a II. János Pál pápa által 1983-ban kiadott *Divinus perfectionis* Magister kezdetű apostoli konstitúcióban ez a szó, hogy boldoggá avatás egyetlen egyszer sem szerepel, ennek ellenére egyházi életünknek továbbra is része. Ezt a jelenkori gyakorlatot szeretném ismertetni az utolsó részben.

A mai kanonizációs gyakorlat és XX. századi előzményei

Ma egy szentté avatási eljárás két fő részből áll: a vizsgálat egyházmegyei és római szakaszából. Ha Rómának nincs komoly ellenvetése egy adott ügyben, akkor az eljárás elindítására az a püspök jogosult, aki Isten Szolgája halála helyén illetékes. A megyés főpásztor felelőssége, hogy az egyházmegyei szakaszban összegyűjtésre kerüljön minden írott forrás (ha régi ügyről van szó), vagy minden szóbeli tanúvallomás és irat (ha új ügyet kíván bevezetni), és lelkiismeretesen kivizsgálásra kerüljön az Isten Szolgája közbenjárására történt feltételezett csodás esemény. A püspök munkatársai a posztulátor, a tanúkat kihallgató klerikusok és a fölkért teológusok, történészek és orvos-szakértők. Rómában ezt követően a Szentté Avatási Kongregáció vizsgálja meg az ügyet, az a hivatal, amit 1969-ben alakítottak ki a Szertartások Bizottságának egyik feléből. Itt több fórum előtt és több lépcsős eljárásban értékelnek minden beérkezett adatot, és szükség esetén újabb vizsgálatokat eszközölnek. Az elsődleges szempont minden esetben a teljes igazság kiderítése, hogy a pápa, mint legfőbb és

egyedüli bíró, a kongregáció előterjesztett véleménye alapján lelkiismeretes döntést hozhasson életszentségről vagy vértanúságról, csodáról és boldoggá illetve szentté avatásról, és elvégezhesse az általa elrendelt kanonizálást.

Manapság, az ügyek sokaságát két fontos körülmény magyarázza. Egyrészt az ésszerűsített és áttekinthetőbbé vált új eljárás. Másrészt egy sokkal összetettebb lelki és teológiai folyamat, ami a XX. század során mélyült el, és amit a II. Vatikáni Zsinat ekképpen rögzített: "Minden keresztény meghívást nyer az életszentségre, az állapotának megfelelő tökéletesség elérésére, és ez egyben a kötelessége is (...) teljes értékű keresztény élet és tökéletes szeretet (...) ez az életszentség pedig a földi társadalomban is előmozdítja az emberhez méltóbb életmódot" (LG 40, 42).⁸³

⁸³ Kovács Gergely: A szentté avatások az Egyházban; Egy boldoggá avatás lebonyolítása. In: Vértanúink-Hitvallóink 2003. december IX. évfolyam 35. 8-16. http://regi.mindszenty.katolikus.hu/vh35/35_2f.html